ROMAN NASIL YAPILIR,
KURGU NASIL OLUŞTURULUR, ZİNCİRLEME VE
ÇERÇEVELEME TEKNİKLERİ NEDİR?

MODERN KURGU TEKNİĞİNİN İCADI

DON KİŞOT NASIL YAPILDI

VİKTOR ŞKLOVSKİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: **ALPER ÇEKER**

ROMAN TÜRÜNÜN ANATOMİSİ

6:45

Don Kişot Nasıl Yapıldı /Viktor Şklovski
1.baskı: Şubat 2017

Yayın Yönetmeni
Kaan Çaydamlı

Kapak Tasarımı
Erol Egemen

Baskı
Umut Kağıtçılık Sn Ltd Şti
Keresteciler sitesi fatih cd yüksek sk
No 11/1 Merter İstanbul
Sertfika no:22826

© **ALTI**KIRKBEŞ YAYIN
Sertifika no: 17613
Kadıköy'ün yağmurlu ve puslu sokaklarında hazırlanan bu kitap sizi uçurumdan aşağı atabilecek güce sahip olabilir. Herhangi bir şekilde ve özellikle izinsiz olarak iktibas edildiğindeKadıköy'ün o bilinen, serin ve rutubetli lâneti, yıllar boyunca bunu yapanı takip eder, saçları dökülür, rüyasında sürekli olarak Kadıköy sokaklarından akın akın geçerek yıllık intiharlarını gerçekleştirmeye giden lemur sürüleri görür ve derin bir yalnızlığa gömülür.

ALTIKIRKBEŞ YAYIN
bir Kaybedenler Kulübü tribidir.
Kadife sokak 22/4 Bahariye - Kadıköy
Tel: (0–216) 4180413
www.altikirkbes.wordpress.com
E-satış: www. 645dukkan.com
kaan@altikirkbesyayin.com

DON KİŞOT NASIL YAPILDI

Modern Kurgu Tekniğinin İcadı

VİKTOR ŞKLOVSKİ

Rusça aslından çeviren:

Alper Çeker

ALTIKIRKBEŞ YAYIN

Kadıköy, 2017

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Dünyanın en eski romanı XI. yüzyılda Japonya'da yazılmıştır ama bu konudaki çalışmalar genelde Avrupa merkezli bir bakış açısından kaleme alındığı için hiç kimse söz konusu esere atıf yapmaz.

Adını "Yıldız Savaşları" filmlerinin yönetmeni George Lucas ile karıştırmamanızı rica edeceğimiz Georg Lukács, Avrupa romanının köklerini Cervantes'in Don Kişot'unda; tanınmış biriyle isim benzerliği bulunmayan Mihail Bahtin ise Rabelais'nin Gargantua'sında aramıştır. Ancak her iki yazar da epik türden romana geçişin mizah aracılığıyla gerçekleştiğinde hemfikirdir. Mizah, tanrı ya da yarı tanrı olan epik kahramanı, aramızdan biri olan roman kahramanına dönüştürmüştür. Bu doğrultuda Türk romanını da Saatleri Ayarlama Enstitüsü ile başlatmak gerekir çünkü örneğin bir Aşk-ı Memnu'nun Behlül'ü aslında Zeus'tur, oysa Hayri İrdal bizler gibi bir insandır.

Lukács ve Bahtin'in çalışmaları felsefi soruşturmalardır ve geç tarihlere aittirler. Romanın yöntem tekniğinin kâşifi, Rus Biçimcilerinden Viktor Şklovski'dir.

Viktor Şklovski'nin en ünlü yazısı, "Yöntem Tekniği Olarak Sanat"tır ("İskusstvo Kak Priyom"). Burada Şklovski, sanatın yöntem tekniğini (priyom) Rusça "ostraneniya" kavramı ile açıklar. Otomatikleşmenin nesneleri, giysileri, mobilyaları, eşlerimizi ve savaş korkusunu yutmasına karşı "ostraneniya", nesneleri asıllarından uzaklaştırmak, biçimin algılanışını güçleştirmektir. Bu yöntem tekniği şöyle kullanılır:

"Aristoteles'e göre şiirsel dil, yabancı, alışılmamış bir karaktere sahip olmalıdır; uygulamada da şiirsel dil sık sık ya-

bancı bir dil olarak var olur: Asurlular'da Sümerce, ortaçağ Avrupa'sında Latince, Perslerde Arabizmler, eski kilise Bulgar dili ise Rus yazın dilinin temeli olmuş ya da şiirsel dil, halk şarkılarının dili gibi çağdaş dil olup yazınsallığa yaklaşmış."[1]

"Don Kişot Nasıl Yapıldı" başlıklı makale, Şklovski'nin Düzyazı Kuramı Üzerine (O Teorii Prozıy) adlı kitabında yer alan en önemli bölümlerden biridir. Burada yazar kendi düzyazı kuramını örneklendirir. Şklovski'nin düzyazı kuramının iki anahtar kavramı çerçeveleme (obramleniye) ve zincirlemedir (nanizıvaniye).

Viktor Şklovski, çerçevelemeyi anlatmadan önce; ana kahramanların bir sonraki uzun öyküyü, ilk öykü tamamen unutulana kadar, ilanihaye bize ilettiği anlatı tarzının Hintliler tarafından bulunmuş olabileceğini söyler:

"Bu çerçeveleme tarzına her yerde rastlanır, Pançatantra'da, Gitopadeça'da, Vetalapancavimçati'de ve benzeri tüm eserlerde; bu tarz sayesinde ana kahramanların sıkça kendini içinde bulduğu kurtuluşu olmayan durumda, Hindular hiçbir şeye aldırış etmezler: örn. korkunç işkencelerin ortasında, yaşam ve ölüm arasındaki sınırda, ana kahramanlar huzurla hikâye anlatırlar ya da çeşitli masalları dinlerler, örneğin başının üzerinde tekerlek döndüğü sırada birisi kendi geçmişini anlatmaktadır."[2]

Otto Rank'in psikanalitik yorumunu yaptığı mitolojik kahramanların öyküleri şöyle çerçevelenir: Seçkin bir anne ve babanın çocuğu olan kahraman; babasını ortadan kaldıracağına dair bir kehanet nedeniyle yok edilmek üzere ailesinden uzaklaştırılır, hayvanlar ya da alt tabaka bir aile tarafından büyütülür. Kahramanın sonunda gerçek ailesine dönmesi ve babasını ortadan kaldırarak kehaneti gerçekleştirmesi yoluy-

1 Viktor Şklovski, O Teorii Prozıy (1925) s. 11, 12, 18
2 a.g.e., s. 46

la öykü çerçevelenir.[3]

Victor Erlich, Şklovski'nin en etkili örneklerini kurgu tarihinin erken bir döneminden, romanın Decameron tarzında bir kısa öyküler derlemesi olmaktan henüz kurtulamadığı zamanlardan aldığını belirtir. Don Kişot, istisnai bir vakadır: "Onun iddiasına göre Cervantes'in romanının ana konusu, eklenen kısa öyküler yumağından bir yapı elde edecek 'esneklik'tedir."[4] Viktor Şklovski, "Öykü ve Romanın Yapısı" ("Stroyeniye Rasskaza i Romana") adlı yazısında öyküleri çerçevelemenin, daha doğrusu birbirine takmanın birkaç tipinin saptanabileceğini dile getirir:"Avrupa yazınında öykü derlemeleri oldukça erken ortaya çıktı, bunlarda bütünün birliği, herhangi bir öykünün çerçeve rölü oynaması ile biçimlenirdi."[5]

Şklovski, aynı çerçeveye yerleştirilmiş, bir başka deyişle aynı konu ağacının dallarına bağlı bazı öykülerin daha çetrefil bir yapıdan oluşabileceğini yazar:

"Ama konu kompozisyonunun daha geniş bir alana yayılmış başka bir yöntem tekniği vardır-zincirleme yöntem tekniği. Bu düzenleme tarzına göre bir tamamlanmış öykü-içerik diğerinin ardından gelir ve ona bağlanır, böylece hepsi ana kahramanın bütünlüğüne bağlı olurlar."[6]

Yani birbirine zincirlenen öyküler sonunda çerçevelenerek bir bütünü oluşturur.

Şklovski, zincirlemenin en yaygın güdüsünün yolculuk olduğunu belirtir. La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades adlı anonim İspanyol romanı, Cervantes'in Don Kişot'u ve Jonathan Swift'in Gulliver'in Gezileri hep kahramanın yolculuğa çıkartılmasıyla yazılmıştır. Hatta Cervantes, ikinci cildin başındaki Lemos Kontuna ithafında, yeniden

3 Bkz. Kahramanın Doğuş Miti, Otto Rank (çev. Gökçe Yavaş)
4 Victor Erlich, Russian Formalism History-Doctrine (1955), s. 213
5 a.g.e., s. 64, 65
6 a.g.e., s. 67

romanı yazmaya başlamasını, "Don Kişot'u yola çıkarmak" mecazıyla ifade eder:

"Konuya dönüyorum. Genelde denilebilir ki roman tarihinde çerçeveleme yöntem tekniği ve zincirleme yöntem tekniği, eklenen malzeme ile romanın gövdesi arasındaki bağları daha da sıkı örme doğrultusunda gelişti. Bu da en iyi, malzemesi herkesçe tanınan "Don Kişot"ta izlenebilir."[7]

Don Kişot'ta birbirine eklenen öykülerle kurgunun bir sona ulaşması yani çerçevenin kapanması sürekli olarak geciktirilir; tıpkı şiirde algının güçleştirilmesi gibi. Ama Cervantes, aynı yöntem tekniğini kullanarak bir başkasının romana devam etmesini engellemek için ikinci cilde şu sözlerle başlar:

"Sana sunduğum Don Quijote'nin bu ikinci kısmı, birincisiyle aynı kumaştan, aynı zanaatkâr tarafından kesilmiştir ve bu kısımda sana Don Quijote'yi daha geniş bir biçimde ve sonunda ölü, mezarında sunuyorum ki, hiç kimse kendisine yeni olaylar atfetmeye kalkmasın; geçmiştekiler yeterli çünkü."

Viktor Şklovski'nin Don Kişot'ta dikkat çektiği bir başka mesele, söylem çokluğudur. Şklovski "söylem" için, aslında Rusça'da "dil" anlamına gelen "reç" sözcüğünü kullanır. Mihail Bahtin ilerleyen yıllarda Şklovski'nin Don Kişot için yazdıklarına benzer görüşleri Dostoyevski romanları için yazacaktır. Bahtin'in çok söylemlilik anlamına gelen ve Batı dillerine "heteroglossia" olarak çevrilen "raznoreçiye"adlı kavramı şüphesiz Şklovski'den esinlenmiştir. Mihail Bahtin; B. Eyhenbaum, V.M. Jirmunski, V. Vinogradov ve V. Şklovski gibi Rus Biçimcilerine bol bol atıf yaptığı 1934 tarihli "Slovo v romane" adlı yazısında romanı şöyle tarif eder: "Roman- sanatsal örgütlü toplumsal çok söylemliliktir [raznoreçiye], bazen çok dilliliktir [raznoyazıçiye] ve bireysel çok sesliliktir [raznogolositza]."[8]

Çok dilliliğe örnek olarak Rus romanlarındaki, aralarında

7a.g.e., s. 69

8Mihail Bahtin, Vaprosıy Literaturi i Estetiki (1975), s. 76

Fransızca konuşan karakterleri gösterebiliriz. Bu, karakterlerin aristokrat kökenli olduğunu gösterir. Türk romanlarında karakterlerin Fransızca konuşması ise topluma yabancılaşmaya çalıştıklarını gösterir. Metin Kaçan'ın Ağır Roman'ındaki Çingenelerin ana dillerinde konuşması gibi örnekler de vardır.

Karakterlerin özel bir sözcük dağarcığı (argo vb.) kullanması ya da sözcükleri bozarak telaffuzları yani çok söylemlilik; ait oldukları toplumsal sınıfı, etnik kökenlerini vb. ifade eder.

Çevirmenin önsözünü noktalamadan önce bir yanlışı düzeltmek gerek. Jale Parla, Don Kişot ve Şklovski konusunda şöyle yazar: "Gene Shklovsky'e bakarsak, bir yapıtı anlamına, mesajına, felsefesine ve ahlâki öğretisine göre değerlendirenler gerçekte edebiyattan anlamayan okurlardır. Edebiyattan anlayanlar o yapıtın salt sanatsal tarafına, kullandığı edebi tekniğe ve kullanımındaki ustalığa bakarlar. Shklovsky Don Quijote'yi bu anlayışla okuyarak Don Kişot karakterinin aslında Cervantes'in birkaç anlatı türünü rastgele karıştırmasından oluşan bir 'yan ürün', bir söylemler curcunası olduğunu iddia eder. Don Quijote'yi, böyle birçok anlatının uç uca dizildiği basit bir kolaj gibi okumak, herhalde Shklovsky'nin yaptığı en talihsiz okumalardandır."[9]

Bir Rus olmasına rağmen adı Jale Parla tarafından nedense İngilizce yazılan Viktor Şklovski'nin, Don Kişot'un söylemler curcunası yani gürültü patırtı olduğunu iddia etmesi, onu basit bir kolaj gibi okuması; birazdan okuyacağınız çeviride göreceğiniz üzere Parla'nın hayal ürünüdür. Yazısının ilerleyen bölümlerinde Parla, Şklovski'nin Don Quijote'yi birçok söylemin birbirine eklenmesinden oluşan "biçimsiz" bir metin, kahramanını da kişiliksiz bir kahraman olarak gördüğünü yazar.[10] Oysa Şklovski, Cervantes'in olay örgüsünün dağınık ve kesintili olduğu saptamasını yapar. Romanın ikinci cildi

9 Jale Parla, Don Kişot'tan Bugüne Roman (2001) s. 49
10 a.g.e., s. 53

birinciye oranla mozaik gibidir ve sanki aceleyle eklenmiş birçok küçük bölüm-anekdot içermektedir. Don Kişot, birbirine karşıt olan delilik ile bilgeliği tek bir kişilikte içermekte ve Cervantes de bu zıtlıktan yararlanmaktadır. Ama Şklovski ne "biçimsiz bir metin"den, ne "kişiliksiz bir kahraman'dan ne de "söylemler curcunası basit bir kolaj"dan söz eder. Hatta vardığı sonuçlarla ilgili yargıyı da okuyucuya bırakır.

Son olarak, bu çeviride yardımlarını esirgemeyen hocam Emine İnanır'a çok teşekkür ederim.

DON KİŞOT NASIL YAPILDİ

VİKTOR ŞKLOVSKİ

.I.
DON KİŞOT'UN SÖYLEMLERİ

Antik dramda monologlar alışılmış bir biçimde "gnoma"nın[11] vecizesi ile biterdi. Gnoma-yani söylemin vurgulu yeri-, akılda kalırdı. Daha eski çağlarda, Sofokles ve Euripides'in gnomaları arasındaki farklılık bir yana itildi. Sofoklesçi vecize her zaman, konuşan karakterden bağımsız olarak bir ahlaki düstur içermiştir; Euripides'te ise monoloğun sonu ahlaki ya da ahlak karşıtı olabilir, bu kimin söylediğine göre değişir.

Eskiler bunu oldukça safça, tam olarak Sofokles'in hiç kimsenin tahkir edici hiçbir şeyi –diyelim ki bir vecizeyi- Sofokles'in sözü olarak hatırlamasını istemediği biçiminde izah ettiler. Farklı bir yorum da mümkündür. Yöntemlerden biri de ana kahramanların söylemleri ile konunun geliştirilmesi, ona yeni malzeme katılmasıdır. Yani söylem, öncelikle bu katmanın güdüsüdür. Yazınsal biçimin tarihinde söylemler ve söyleyenler arasındaki ilişki, olay örgüsü ve olayı örenler arasındaki gibi, sabit değildir. Sofokles'in "söylem"i henüz her zaman için yazarın söylemidir. Yazar henüz söylemi kendi maskeleri ile çeşitlendirmek istememektedir.

Don Kişot, Cervantes tarafından akıllı biri olarak kurgulanmamıştır: "Bu arada o kadar yavaş yürüyor, güneş de öyle hızla ve kızgın, yükseliyordu ki, bir beyni olsa, sulandırmaya yeterdi "[12]. Ama romanın daha ilk sayfalarında, hatta

11 "Gnoma", Yunan mitolojisinde yeraltı hazinelerine bekçilik eden cüce.

12 Cervantes'in romanına ait alıntılar şu Türkçe çeviriden yapılmıştır: Miguel de Cenvantes Saavedra, La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote, çev. Roza Hakmen (YKY, 1996). Biz çe-

onlardan önce- romanın önsözünde, Cervantes hakikaten, yarı ironik olarak, şu konularda kahırlanmıştır "... oysa diğer kitaplar öyle, görüyorum; uydurma ve acemice olsalar bile, okuru hayran bırakan, yazarlarına okumuş, bilgili, belâgatli adam şanı kazandıran alıntılarla dolulur" "Benim kitabım bütün bunlardan yoksun olacak; çünkü ne sayfa kenarına yazılacak notum var, ne kitabın sonuna yazılacak açıklamam; ne de kitapta hangi yazarları izlediğimi bildiğimden, bunları, Aristoteles'ten Xenophon'a, Zoilos veya Zeuksis'e –her ne kadar biri dedikoducu, öteki ressam idiyse de..."

Ama Cervantes, buna karşın başka bir yerde şöyle der: "Sizin bu kitabınızın amacı, şövalyelik kitaplarının dünyadaki ve halk üzerindeki otoritesini, etkisini kırmak olduğuna göre, filozoflardan cümleler, Kutsal Kitap'tan nasihatler, şairlerden efsaneler, retorikçilerden söylevler, azizlerden mucizeler dilenmenize gerek yok; aksine, cümlelerinizin, paragraflarınızın, sade bir şekilde, anlamlı, açık, yerinde kelimelerle, fikrinizi mümkün olduğunca canlandırması, düzgün ve renkli olması için uğraşın; kavramlarınızı karmaşık, karanlık hale getirmeden anlatın."

Yine de ikonostas roman[13], ansiklopedi roman yazmıştır.

Dikkate almak gerekir ki romanın boyutları açıkça Cervantes'in niyetini çok aşmıştır. Roman yemek masası gibi açılmıştır.

Don Kişot'a dönelim.

Demek ki Don Kişot ilk başta "beyinsiz" olarak verildi. Ama daha sonra Cervantes'e bilge söylemlerin bağı olarak gerekti. Cervantes ona kendi fikirleri için özenle baktı ve zavallı şöval-

---

viride roman kahramanın adını Türk okurun alışık olduğu biçimde kullandık.

13 "Ikonostas", Doğu kiliselerinde orta bölümü ayıran, ikonlarla ve diğer dini resimlerle süslü duvardır. Yazar burada Cervantes'in bilgilendirici bir eser kaleme aldığını söylemek istemektedir.

yeyi, çılgın Camdan Avukat'ı[14] yücelttiği gibi yüceltti.

Romanın akışında ona kılık değiştirten çok sayıdaki söylemden öncelikli olanı, Don Kişot'un XI. bölümdeki ifadesine göre, altın çağ hakkındaki söylemdir.

Bu bölümün başlangıcına bir bakalım:

"Eskilerin altın çağ dedikleri çağ ne mutlu bir çağmış, ne mutlu yüzyıllarmış. İçinde bulunduğumuz demir çağda bu kadar değerli olan altın, o talihli çağda kolaylıkla bulunabildiği için değil; o çağda yaşayanlar senin ve benim kelimelerini bilmedikleri için. O kutsal çağda her şey ortaktı; günlük besinini elde etmek için, kimsenin, tatlı, olgun meyveleriyle kendisini davet eden sağlam meşelere elini uzatıp koparmaktan başka bir iş yapması gerekmezdi. Olağanüstü bolluktaki duru pınarlar, ırmaklar, insanlara lezzetli, berrak sular sunardı. Kayaların yarıklarında, ağaçların oyuklarında, çalışkan ve becerikli arılar cumhuriyetlerini kurarlar, hiçbir çıkar gütmeden, uzanan her ele, tatlı emeklerinin verimli mahsülünü bağışlarlardı."vs.

Gördüğünüz gibi, bu adeta Ovid'in Altın Çağı'nın kelimesi kelimesine çevirisidir.[15] Bu söylemin devreye girmesinin güdüsü tuhaftır. Şövalyemizin dile getirdiği bu söylem (ki pekala onsuz da olabilirdi) altı üstü, altın çağın ona hatırlattığı, kendisini davet eden meşeler hakkındadır. "Şövalyemiz, pekâlâ kaçınabileceği halde bu uzun söylevi verdi, çünkü kendisine verilen fındıklar ona altın çağı hatırlatmış ve aklına, keçi çobanlarına bu gereksiz açıklamayı yapmak esmişti. Çobanlar ise, tek kelime etmeden, şaşkına dönmüş, kafaları karışmış halde dinlediler.", yani yazarın kendi söylemi belirleyici olmakta yetersiz kalıyor. Bu vesileyle Çiçikov'un, Plyuşkin'in kaçak köylülerinin listesi hakkındaki bir iç monoloğunu hatır-

14 Camdan Avukat (El Licenciado Vidriera), Cervantes'in uzun bir öyküsüdür. Bu uzun öykünün kahramanı hukukçu Tomas Rodaja, bedeninin camdan olduğuna inanmaktadır.

15 Altın, Gümüş ve Demir Çağ kavramları Romalı şair Ovid'in Metamorfozlar adlı eserinde yer almaktadır.

lıyorum[16]: bu, kendi biçiminin ve malzemesinin belirlediği bir söylemdir, şüphesiz Çiçikov'a değil Gogol'e aittir. Tolstoy'un eserinde kahramanına belli başlı fikirleri uyarlarkenki tereddütü aynı ilginçliktedir. Savaş ve Barış'taki savaş hakkındaki fikirler ilk başta Andrey Balkonski'nin fikirleri olarak verilmiştir ama sonra ondan ayrıştırılır ve yazarın fikirleri olarak verilirler.

Don Kişot'un aracılık hakkındaki söylemini[17] ve birkaç şövalye söylemini atlıyorum ve doğrudan ikinci cildin[18] malzemesine geçiyorum. Burada Don Kişot bir handa olup bitenler hakkında bir tutam bilgi sahibi olduktan sonra, askeri ve edebi unvan hakkında bir söylem ifade ediyor. İlgi çekici bir biçimde belirtmek gerekir ki Cervantes, çobanların önündeki söylemi anarak başlıyor.

"Akşam yemeğini zevkle yediler; Don Quijote yemeyi bırakıp keçi çobanlarıyla yemek yerken olduğu gibi bol bol konuşma hevesine kapılınca, daha da memnun oldular. Şöyle bir konuşma yaptı:"

Romanın aynı tipte bir bölümünden diğerine bu gönderme ilginçtir. Böylelikle Don Kişot'a eklenmiş eleştirel yazılarda (Don Kişot'un kütüphanesinin incelenmesi, hancıyla konuşma vb.) şövalyelik kitaplarını yakan kâhya kadın akla geliyor, yani eleştirinin ilk bölümü.[19]

---

16 Çiçikov ve Plyuşkin, Gogol'ün Ölü Canlar adlı eserinin kahramanlarıdır.

17 Don Kişot, I. cildin yirmi ikinci bölümünde kürek mahkumlarını görür ve onlara suçlarını sorar. Bunların arasında bir de muhabbet tellalı vardır. Kendisini Don Kişot'a aracı olarak tanıtır. Bunun üzerine Don Kişot, aracılığın erdemleri hakkında bir konuşma yapar.

18 Türkçe çeviride birinci kitabın dördüncü kısmı.

19 Kitabın altıncı bölümünde rahip ve berber, Don Kişot'un kütüphanesinde delirmesine neden olan kitapları incelerler ve kahya kadına yakılması gerekenleri ayırıp verirler.

Yeni çağın karmaşık romanesk şemasında bazen aynı tipte bölümlerin ilişkisi, Wagner'in leitmotive'lerinde olduğu gibi, belirli sözün tekrarına varıyor (örneğin Andrey Belıy'in Gümüş Güvercin[20] romanında olduğu gibi, Aleksandra Veksler'in çalışmasına bkz.).

Don Kişot tarafından dile getirilen söylem, yine, aslına bakılırsa, yersizdir. Kaderin tuhaflığı hakkında konuşması gerekirken, bunun yerine askeri unvanı göklere çıkarır. Cervantes'in kendi konusuna girişi ilginçtir.

"Saygıdeğer beyler, düşünülecek olursa, gezgin şövalyelik mesleğini yapanlar, gerçekten de çok müthiş, inanılmayacak şeyler görmektedirler. Söyler misiniz, şimdi şu kalenin kapısından içeri girip bizi bu halde görünce, bizim kim olduğumuzu anlayabilecek, tahmin edebilecek bir tek kişi var mıdır bu dünyada? Yanımda oturan şu hanımın, hepimizin bildiği büyük kraliçe, benimse ünü her yere yayılmış Mahzun Yüzlü Şövalye olduğumu kim bilebilir? Artık hiç şüphe yok ki, bu sanat, bu meslek, insanoğlunun icat etmiş olduğu bütün sanat ve mesleklerden üstün ve ne kadar tehlikeye maruz ise, o kadar takdire şayandır. Kalemin silâhtan üstün olduğunu söyleyebilecek biri varsa, çıksın karşıma; kendisine, her kim olursa olsun, ne dediğini bilmediğini söylerim. Çünkü bu tür kimselerin genellikle ileri sürdüğü ve tutunduğu gerekçe, zihin faaliyetlerinin, vücut faaliyetlerinden üstün olduğudur. Silâhşörlük mesleğinin de, sanki hamallıkla birmiş gibi, sadece vücutla yapıldığını söylerler. Sanki bu işi yapmak için güç ve kuvvetten başka bir şey lâzım değilmiş gibi, bu mesleğin erbabı olan bizlerin, icaplarını yerine getirebilmek için keskin bir zekâya ihtiyaç gösteren cesurca hareketleri yerine getirmemiz gerekmiyormuş, bir ordunun ya da kuşatılmış bir şehrin başında olan savaşçının, vücuduyla birlikte zihni de çalış-

20 Andrey Belıy, Gümüş Güvercin, Rusça'dan çeviren Kayhan Yükseler (YKY)

mazmış gibi. Söylesinler bakalım, beden gücüyle düşmanın niyeti, tasarıları, stratejileri, tuzakları bilinebilir, kestirilebilir mi, korkulan tehlikeler önlenebilir mi? Bütün bunlar, bedenin hiç rolü olmayan, zihnin faaliyetleridir. Böyle olduğuna, silâhşörlük de kalemşörlük gibi zihin gerektirdiğine göre, şimdi bakalım hangisinin zihni daha çok çalışır, edebiyatçının mı, savaşçının mı."

Uzayıp gidiyor ve kendine göre parlak söylemi, edebiyatçının ve savaşçının yazgısını eşitliyor. Söylem kesinlikle 1001 Gece Masalları'nda şiirin eklenmesi ya da yine aynı eserde öykülerin birbirine eklenmesi gibi ekleniyor; ama Cervantes sonunda söylemi[21] (ki yaklaşık dördüncü forma uzunluğundadır) laf arasında hatırlıyor:

"Don Quijote bu uzun konuşmayı diğerleri yemek yerken yapmış, Sancho Panza birkaç kere yemesini, daha sonra istediği kadar konuşmaya fırsat bulacağını söylediği halde, ağzına tek lokma götürmeyi akıl edememişti."

Cervantes şöyle sürdürüyor:

"Kendisini dinleyenler, görünürde zekî, her konuda bilgili konuşan adamın, lânet olası şövalyelik konusuna gelince aklını tamamen kaybettiğini görüp tekrar acımışlardı."

O ana kadar "beyinsiz şövalye"nin bilgeliği zaten onaylanmıştı bile. Dickens'ın Mister Pickwick'in Serüvenleri'nin[22] kurgusundaki Pickwick imgesi ve anlamı da benzer biçimde kararlılıkla değişir.

Cervantes zaten Don Kişot'un deliliğinin ve bilgeliğinin oluşturduğu karşıtlığın etkisinden yararlanmaya başlıyor. Örneğin, Don Kişot'un yeğeniyle konuşması sırasında söylemi şövalvelik cılgınlığına başlıyor, sonra karşısındakini haykırma-

21 Şklovski, yazının genelinde "söylem" anlamına gelen Rusça "reç" sözcüğünü zaman zaman "nutuk, söylev" anlamında kullanmaktadır.

22 Charles Dickens, Mister Pickwick'in Serüvenleri, çev. Tektaş Ağaoğlu (YKY)

ya zorlayan bir ahlaki anlatıma geçiyor:

" 'Yüce Tanrım!' dedi yeğen. 'O kadar çok şey biliyorsunuz ki saygıdeğer dayıcığım, bir gün icap ederse kürsüye çıkabilir veya sokak sokak dolaşıp vaaz verebilirsiniz. Buna rağmen gözleriniz öyle körelmiş, o kadar aşikâr bir sersemliğe kapılmışsınız ki, yaşlı olduğunuz halde cesur, hasta olduğunuz halde güçlüymüşsünüz, kendi vücudunuz yaşlılıktan eğilmişken, eğrileri doğrulturmuş, en önemlisi de, şövalye olmadığınız halde şövalyeymiş gibi yapıyorsunuz; şövalye değilsiniz, çünkü asilzadeler şövalye olabilir ama yoksullar olamaz...!'

'Söylediklerin çok doğru sevgili yeğenim,' diye cevap verdi Don Quijote. 'Ben sana soy konusunda çok şaşıracağın şeyler söyleyebilirim; ama ilâhiyatla maddiyatı karıştırmamak için söylemiyorum. Bakınız hanımlar, söylediklerime dikkat ediniz; dünyadaki bütün soylar, dört tür altında toplanabilir; onlar da şunlardır: Bir, mütevazi bir başlangıcı olan, zamanla yayılıp genişleyerek yüceliğin doruğuna ulaşanlar; iki, başlangıçta parlak olup bu parlaklığı koruyanlar ve başlangıçtaki benliklerine hâlâ sahip olanlar; üç, başlangıçta büyük olup piramit gibi küçülerek, azalarak bir nokta, bir sıfır halinde son bulanlar, ki tabanına kıyasla piramidin ucu da bir hiçtir; dört, ki en çok görülenler bunlardır, ne başlangıcı iyi, ne ortası düzgün, sonu da böyle bitecek olanlar; yani serfler ve sıradan insanlar gibi isimsiz soydan olanlar."

Söylemin sonunda Don Kişot bir şiir aktarıyor:

"Bu çetin yollardan varılır ancak
ölümsüzlüğün yüce tahtına,
reddeden bu yolu, oraya asla ulaşamayacak.

'Vay benim başıma gelenler!' dedi yeğen. 'Efendim üstüne üstlük şair de! Her şeyi biliyor, her şeyi beceriyor; bahse girerim, duvarcı olmaya kalksa, kafes yapar gibi hemencecik bir ev yapıverir.'

'Emin ol ki sevgili yeğenim,' diye cevap verdi Don Quijo-

te, 'bu şövalyece düşünceler bütün duyularıma hâkim olmasaydı, benim yapmadığım şey, elimden çıkmadık nâdide eşya kalmazdı; özellikle de kafes ve kürdan.'"

Bu kafes bizi İyi Yürekli Alonso Quijana'ya- yani delirmeden önceki Don Kişot'a götürür. Burada şunu fark etmek gerekir ki Cenvantes'in kendisi, delirmeden önceki Don Kişot'un, kendi kafesleri ve kürdanlarıyla Kederli İmge'nin çılgın şövalyesinin bilgeliği çapında bir bilge olamadığını fark etmemiştir. Romanın ne başında ne de ortasında Don Kişot'un bilgeliği yazar tarafından öngörülmemiştir. Alonso yalnızca asildir. Don Kişot'un şan ve şeref hakkındaki söylemi alıntı ve anı seçkisi dizimininden oluşuyor, örnek olarak onun bir parçasını alıntılıyorum.

Bu söylemin tümü, açıkça, bir dış ilavedir, yaklaşık olarak "Anasının Kuzusu"na eşanlamlılar sözlüğünden bölümlerin ilave edilmesi gibidir (Starodum ve Mitrofanuşka'nın sohbeti). [23]

" 'Bu bana çağımızın ünlü bir şairinin başına gelenleri hatırlattı Sancho,' dedi Don Quijote. 'Şair, bütün kibar fahişeleri hicveden bir şiir yazmış ve öyle olup olmadığı şüphe götürür bir hanıma, şiirinde değinmemiş. O da, diğerlerinin arasında adının geçmediğini görünce, şaire sitem etmiş; kendisinde ne görüp de listeye dahil etmediğini sormuş; şiiri uzatıp ilâve ettiği bölüme kendisini eklemesini, yoksa hakkında hayırlı olmayacağını söylemiş. Şair, hanımın istediğini yapıp demediğini bırakmamış, o da, kötü şöhret olsa bile, şöhret kazandığı için sevinmiş. Buna benzer bir hikâye daha vardır; çobanın biri, sırf ismi gelecek yüzyıllara kalsın diye, dünyanın yedi harikasından biri sayılan meşhur Diana tapınağını ateşe vermiş. Çobanın adının anılması, isminin sözlü veya yazılı olarak belirtilmesi, amacına ulaşamasın diye yasaklandığı halde,

23 Şklovski burada Rus yazar Fonvizin'in Anasının Kuzusu adıyla dilimize çevrilen Nedorosl adlı oyunundan söz etmektedir.

adının Erostratus olduğu yine de öğrenilmiş. Yine aynı konuyla ilgili bir başka hikâye, yüce imparator Şarlken'le bir şövalye arasında, Roma'da geçmiştir. İmparator, ünlü Sta. Maria Rotundasını görmek istemiş; eski çağlarda bütün tanrıların, günümüzde, daha güzel bir isimle, bütün azizlerin tapınağı olarak anılan bu yapı, Roma'da putperestlerin eseri olan yapılar arasında en sağlam kalanı ve yapıldığı zamanki ihtişamını, debdebesini en çok koruyanıdır. Yarım portakal biçiminde bir yapıdır; son derece görkemli ve aydınlıktır; ışık içeriye sadece tepedeki bir yuvarlak pencereden girer. İmparator işte bu tepe penceresinden binayı seyrederken, yanında bulunan Romalı bir şövalye, kendisine o mimarlık şaheserinin inceliklerini, mükemmeliyetini açıklıyormuş. Tepe penceresinden indikten sonra, şövalye imparatora demiş ki: 'Majesteleri, dünyada ebedî şöhret kazanabilmek için, yukarıda binlerce kere, içimden majestelerine sarılıp tepeden aşağı atlamak geçti.' 'Bu kadar kötü bir düşünceyi uygulamaya koymadığınız için size teşekkür ederim.' diye cevap vermiş imparator; 'bundan böyle, sizi sadakatinizi tekrar ispatlama durumunda bırakmayacağım. Bundan böyle benimle konuşmanızı, benim bulunduğum yerde bulunmanızı yasaklıyorum.' Bunu söyledikten sonra, şövalyeye büyük bir lütuf da bağışlamış. Şunu demek istiyorum ki Sancho, şöhret kazanma isteği çok güçlü bir istektir. Horatius'u, üzerinde bütün zırhlarıyla birlikte, köprünün üstünden Tiber'in derinliklerine atan neydi sanıyorsun? Mucius'un kolunu, elini yakan neydi? Curtius'u, Roma'nın ortasında açılan kızgın çukura atlamaya iten neydi? Caesar'a, aldığı bütün uğursuz işaretlere rağmen, Rubicon'u geçirten neydi? Daha çağdaş bir örnek verecek olursak, büyük Cortés'in gemilerini batıran, yanında götürdüğü yiğit İspanyollar'ı Yeni Dünya'da tek başlarına karaya hapseden neydi? İşte bütün bunlar ve daha birçok çeşitli kahramanlıklar, ölümlülerin, başardıkları büyük işlerin hakettiği ölümsüz-

lüğün bir parçası, bir ödül olarak arzuladıkları şöhretin marifetleridir; öyle olmuştur ve öyle olacaktır."

Şunu kaydetmek gerekir ki Don Kişot bilgeleştikçe, Sancho Panza da benzeri bir durum yaşar: " 'Gün geçtikçe saflığın azalıyor, akıllanıyorsun Sancho,' dedi Don Quijote." (ikinci kitap, 12. bölüm).

Mesele şu ki, Don Kişot'un kendisinde kitabi dünyanın bilgeliğini toplaması gibi, Sancho da o çağın folklor bilgeliğinin kendisinde derlenmesine hizmet ediyor. Yaygın olarak bilinen bir biçimde, Panza'nın, bilge yargıçlar hakkındaki efsanenin romanı tarafından sahiplenilmesini temsil eden yargıları, bilgeliğinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır.

Sancho Panza'nın sayısız atasözü zincirlemesinden bir örnek veriyorum. Özellikle böylesi zincirlemeler romanın ikinci cildine özgüdür.

" 'Tanrı bir çaresini bulur,' dedi Sancho. 'Çünkü derdi veren Tanrı, ilâcını da verir; gün doğmadan neler doğar, her gün bir olmaz; bir günde dağlar devrilir. Ben aynı anda hem yağmur yağıp hem güneş açtığını da gördüm, gece turp gibi yatan adamın sabah kalkamadığını da. Söyler misiniz, feleğin çarkına çomak soktum diye böbürlenebilecek bir tek kişi var mıdır? Kesinlikle yoktur. Ben bir kadının evet'iyle hayır'ı arasına bir iğne bile sokmaya kalkışmam, sığmaz çünkü. Quiteria'nın Basilio'yu bütün kalbiyle sevdiğine dair teminat verin bana, ben de ona bir çuval dolusu iyi talih vereyim. Aşkın öyle bir gözlüğü vardır ki, bakırı altın, fakirliği zenginlik, gözdeki çapağı inci gibi gösterir, derler.' "

Üçüncü cildin sonunda[24], Sancho ön plana çıkıyor ve Don Kişot'u bile gölgede bırakıyor. Rabelais'nin Panurge'unun, romanın sonunda ön plana geçmesi gibi olaylar roman tarihinde alışıldıktır. Yani aslına bakılırsa eski roman çoktan bitmiştir

24 Yazar Rusça çeviriden bahsediyor. Türkçe çeviride ikinci kısımın üçüncü bölümü.

ve yerini, genellikle yeni yöntem teknikleri[25] üzerine bina edilmiş, yeni birine bırakmaktadır.

Don Kişot'un Don Diego ile karşılaştığı bölümde, bilgeliğinin ve deliliğinin yer değiştirmesinin yazar tarafından yöntem tekniği olarak kullanıldığını gözlemlemek çok ilgi çekicidir. Konuşma Don Kişot'un "şövalye" söylemiyle başlar, arkasından okuyucuyu kendi profesyonel edebiyat bilgileriyle hayretler içinde bırakarak (okuyanın başını döndüren bir biçimde) hemen edebi konulara geçer. Söylemin içeriği, Don Diego'nun şair bir oğlunun olmasıdır. Önce çılgın şövalye anne babaların çocuklarına karşı ödevleri hakkında konuşur, sonra da hassas maddeye geçer. Ne yazık ki yer kıtlığı, üçüncü cildin XVI. bölümünün yaklaşık yarısını kapsayan bu söylemi aktarmama engel oluyor.[26] Bilge söylemler dile getirirken Don Kişot kendi deliliğine sadık kalıyor, başına miğfer sandığı berber tasını geçiriyor, üstelik Sancho o tasta bir lokma ekşimiği unutana kadar da giymeye devam ediyor.

Ama Don Kişot'un bir sonraki serüveni, aslanlara meydan okuduğu bölüm, zaten alışageldiklerimize ayrılmıştır; tekdüze dayaklarla sona eren bir macera ve Don Kişot'un söylemi, her

25 Viktor Şklovski'nin en önemli yazılarından birinin adı, "İskusstvo Kak Priyom"dur. Buradaki Rusça "priyom" sözcüğü İngilizce'ye "device" olarak çevrilmektedir. Bu makalenin Fransızca'dan dilimize yapılan çevirisi "Teknik Olarak Sanat" başlığını taşımaktadır (bkz. Yazın Kuramı-Rus Biçimcilerinin Metinleri, YKY). Ancak İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden değerli hocam Emine İnanır, geçmişte yaptığımız tartışmalarda bana "priyom" sözcüğünün Türkçe'ye "yöntem tekniği" olarak çevrilmesi gerektiğini söyledi ve ben de bugüne kadar onun bu tavsiyesine uydum. Rusça metinlerin İngilizce ya da Fransızca'dan çevirilmesi sırasında büyük kayıpların yaşanması kaçınılmazdır. Bu kaybın en aza indirilmesi için onları yazıldıkları kaynak dil olan Rusça'dan çevirmek gerekir.

26 Bu bölüm Türkçe çeviride 535. sayfada başlamaktadır.

zaman olduğu gibi serüven sırasında onun hayali sanrıları ile gerçek davranışları arasında ölçüyü kaçırmasından kaynaklanırken, parodik kişiliğin alanına girmez.

"Ama bir gezgin şövalyenin, sırf kalıcı bir şöhret kazanmak uğruna, çöllerde, bozkırlarda, yol kavşaklarında, ormanlarda, dağlarda, tehlikeli serüvenler peşinde koşması, onları başarıyla sonuçlandırmaya çalışması, bütün bunlardan daha güzel bir görüntüdür. Bence bir gezgin şövalyenin, ıssız bir yerde bir dulun imdadına koşması, saraylı bir şövalyenin şehirde soylu bir genç kıza kur yapmasından daha güzel bir görüntüdür. Bütün şövalyelerin kendilerine has görevleri vardır: Saraylı şövalye, soylu hanımlara hizmet eder, kralının sarayına üniformalı hizmetkârlarla ihtişam katar, muhteşem sofrasıyla yoksul şövalyeleri doyurur, müsabakalarda, turnuvalarda birinci gelir, soylu, cömert, anlayışlı ve en önemlisi de, Hıristiyanca davranışlarda bulunursa, üzerine düşen görevleri yerine getirmiş olur. Oysa gezgin şövalye, dünyayı köşe bucak dolaşır; en karışık dolambaçlara girer; adım başı imkânsız bir işe girişir; ıssız, çorak yerlerde, yaz ortasında güneşin azgın ışınlarına, kışın da rüzgârın, buzun sertliğine, acımasızlığına göğüs gerer; aslanlardan korkmaz, canavarlardan ürkmez, ejderhalardan çekinmez; çünkü onun başlıca ve asıl görevleri, bunları bulmak, karşı koymak ve hepsini yenmektir. İşte benim de bahtıma, bu gezgin şövalyelerden biri olmak düştüğü için, benim görevlerimin arasında yer aldığını düşündüğüm her işe atılmak zorundayım. Yani biraz önce saldırdığım aslanlara saldırmak, doğrudan üzerime düşen bir görevdi; her ne kadar aşırı bir pervasızlık olduğunu kabul etsem de. Çünkü cesaretin ne olduğunu gayet iyi biliyorum; cesaret, korkaklıkla pervasızlık gibi iki kötü uç arasında yer alan bir fazilettir."

Bir sonraki başlıkta Don Kişot'un, yoksul taşralı La Mancha'lı asilzadenin, kafes yapma sanatında ünlü İyi Yürekli Alonso Quijana'nın, mesleki-edebi bilgileri daha da çoğalır.

Onun söyleminden bir bölüm aktarıyorum:

"Eğer bir edebî yarışma içinse, ikincilik ödülünü almaya çalışın; çünkü birincilik daima hatır için veya soyluluk sebebiyle verilir; ikincilik ödülü kesinlikle hakedene, üçüncülük de ikinciye verilir; bu hesaba göre, birinci aslında üçüncüdür; tıpkı üniversitede verilen dereceler gibi. Her şeye rağmen, birinci sıfatını kazanan, büyük bir şahsiyettir.'

'Şimdilik,' dedi içinden Don Lorenzo, 'size deli hükmü giydirmem mümkün değil; devam edelim."

Bir başka örnek:

"Benim bir dostum, üstelik de akıllı bir dostum,' dedi Don Quijote, 'insanın glosa yazmakla uğraşmaması gerektiği görüşünü savunurdu. Sebebi de, onun fikrince, bir glosa'nın hiçbir zaman asıl metne ulaşamaması, çoğu zaman da, amaçlanan, hedeflenen konunun tamamen dışına çıkması idi. Ayrıca, glosa kurallarının fazlasıyla katı olduğu, sorulara, dedi'lere, diyebilirim ki'lere, fiilleri isim yapmaya, anlamın değiştirilmesine izin vermedikleri görüşünü de savunurdu; glosa yazanları bağlayan daha birçok kısıtlama ve sınırlamayı zat-ı âliniz daha iyi bilirsiniz herhalde."

Don Kişot'un söylemleri ileride özel malzeme sayesinde daha da ayrıntılı bir hale getirilir. Cervantes onu dilbilim bilgisi ve çeviri kuramı hakkında kuramsal bilgi ile donatır.

"Albogue' dedi Don Quijote, 'pirinç şamdanlara benzer levhalardır, oyuk, boş yüzleri birbirine vurulunca pek âhenkli veya tatlı olmasa da, kulağı rahatsız etmeyen bir ses çıkarır; gayda ve tefin kır havasına da uygundur. Albogue kelimesi Magrip dilinden gelmiştir; İspanyolca'da al ile başlayan diğer bütün kelimeler gibi, yani: almohaza, almorzar, alhombra, alguacil, alhucema, almacén, alcancia ve buna benzer başka birkaç kelime. Dilimizde, Magrip dilinden gelen ve i ile biten sadece üç kelime vardır: borcegui, zaquizami ve maravedi. Alhelí ve alfaqui, hem al ile başladıkları, hem de i ile bittikleri

için Arapça'dır. Bunları sana albogue kelimesi hatırlattığı için söyledim."

İşte daha fazla özel malumat:

"Kitabın adı nedir?' diye sordu Don Quijote.

Yazar buna şöyle cevap verdi:

'Kitabın İtalyanca adı Le Bagatelle efendim.'

'Peki le bagatelle dilimizde ne manaya geliyor?' diye sordu Don Quijote.

'Le bagatelle' dedi yazar, 'bizim dilimizde oyuncaklar demektir. Bu kitabın adı mütevazı olmakla birlikte, içinde çok değerli şeyler bulunmakta.'

'Ben biraz İtalyanca bilirim,' dedi Don Quijote. 'Ariosto'nun kimi şiirlerini de ezbere bilirim. Zat-ı âlinize bir şey sormak istiyordum efendim; bunu zat-ı âlinizin zekâsını ölçmek için değil, sırf merakımdan soruyorum: Kitapta pignatta kelimesine hiç rastladınız mı?'

'Evet, çok,' diye cevap verdi yazar.

'Peki zat-ı âliniz bu kelimeyi nasıl çeviriyorsunuz?' diye sordu Don Quijote.

'Nasıl çevireceğim?' dedi yazar. 'Tabii ki tencere diye.'

'Vay canına!' dedi Don Quijote. 'Zat-ı âliniz İtalyanca'ya çok hâkimsiniz! Bahse girerim İtalyanca piace dediği yerde zat-ı âliniz hoşlanma, più dediği yerde daha fazla, su dediği yerde yukarı, giù dediği yerde aşağı diyorsunuz.'

'Evet, öyle diyorum tabii,' dedi yazar; 'çünkü bu kelimelerin doğru karşılıkları bunlar.'

Genellikle denebilir ki, ikinci cildin bütün söylemleri birincinin söylemlerine oranla bölük pörçük, düzensizdir. Genellikle ikinci cilt, biraz önce söylediğim gibi, birinciye oranla mozaik gibidir, onda birincideki Don Kişot'un rolünü romanın dışına iten büyük ilave öyküler yoksa da buna karşılık sanki aceleyle eklenmiş birçok küçük bölüm-anekdot vardır.

Bunu yapmaya bayılmadığım halde, bazı sonuçlar çıkartı-

yorum: ama yargıları okuyucunun vermesi gerekiyor.

1. Don Kişot'un tipi, Heine'in[27] meşhur ettiği ve Turgenyev'in[28] kafa yorduğu gibi yazarın öncelikli amacı değildi. Bu tip, romanın yapısının olay örgüsünün sonucu olarak ortaya çıktı, tıpkı sık sık eylemin mekanizmasının şiirde yeni biçimleri oluşturması gibi.

2. Cervantes romanın ortasına geldiğinde, Don Kişot'un kendi bilgeliğini yüklenmesiyle, onda bir ikilik ortaya çıkardığının bilincine vardı; o halde bundan yararlanacaktı ya da kendi sanatsal amacı için bu ikiliği kullanmaya başlayacaktı.

27Alman şair Heinrich Heine (1797-1856), yaşamının her evresinde Don Kişot'a kafa yormuş ve 1837 yılında eserin Almanca çevirisine bir önsöz yazmıştır: "Cenvantes bu büyük kitabı yazdığında hangi ana fikir ona yol gösteriyordu? Amacı yalnızca o sırada İspanya'da okunması çok moda olan ve hem ruhban sınıfının hem de laik düzenin karşısında güçsüz olduğu gezgin şövalye romanslarını tahrip etmek miydi? Ya da genelde insan coşkusunun, özelde de askeri kahramanlığın tezahürleriyle alay etmeye mi kalkışmıştı? Görünüşe bakılırsa yalnızca yukarıda anılan romansları hicvetmeyi ve onların saçmalıklarının sergilenmesi yoluyla onları evrensel bir alay konusu haline getirmeyi ve böylece onlara bir son vermeyi amaçlamıştı." Heine, Cervantes'in bu amacında başarılı olduğunu ve kendisinden sonra gezgin şövalye romanslarının basımının Ispanya'da sona erdiğini yazar.

28 Turgenyev 1860 yılında Sankt Peterburg'da bir edebiyat matinesinde "Hamlet ve Don Kişot" adında bir konuşma yapmıştır. Turgenyev'e göre Hamlet ve Don Kişot iki karşıt insan doğasını temsil eden tiplerdir. Üç aşağı beş yukarı herkes bu tiplerden birine girer. Hamlet tipi eğitimli, zevk sahibi ama bencildir. Don Kişot tipi ise eğitimsiz ama bilge, kendisini başkalarına adamış bir kişiliktir.

.II.
Don Kişot'taki
İlave Öyküler.

"... biz zamanımızda, çağımızda, mütevazi neşeyle, eğlenceyle yalnızca gerçek tarihin çekiciliğinin tadını çıkartıyor değiliz, ama bu kendi kesintili, kopuk ve dağınık bağını dolamayı sürdüren tarihi, büyük bir kısmı kendisinden daha aşağı olmayan hoşlukta, ilginçlikte ve gerçeklikteki ilave anlatılarla ve bölümlerle rivayet ediyor..."

Cervantes Don Kişot'un birinci kitabının 28. bölümüne böyle başlıyor.

Gerçekten de Don Kişot'ta olay örgüsünün bağı dağınık ve kesintilidir. [29] Don Kişot'taki ilave öyküleri, romanda kullanılma yöntemlerine göre birkaç kategoriye ayırmak mümkündür ama ben onları sınıflandırmayı, betimlemeden sonraya bırakıyorum.

Eğer öyküleri "yaşam tarzı" betimlemelerine göre ayrıştıracak olursak, o zaman her şeyden önce bir dizi çoban öyküsü ile karşılaşırız. Bu öyküler çoban Marcela hakkındaki bölümden başlıyor (1. kitap, 12, 13, 14. bölümler). Daha doğrusu,

---

29 Yukarıda alıntılanan bu bölümün Rusça çevirisi ile Türkçe çeviri arasında ciddi farklar vardır, Şklovki'nin metne yaptığı göndermelerin anlaşılması için burada bölümün Rusça çevirisine yer veriyoruz. Roza Hakmen'e ait Türkçe çeviri ise şöyledir: "...şimdi, neşeli eğlencelerin ihtiyacı içinde olduğumuz bu çağda, yalnız gerçek öyküsünün değil, içindeki tek tek öykülerin ve olayların da tadına varıyoruz; onlar da, bir bakıma öykünün kendisi kadar hoş, ince ve gerçek. Öykü düzenli akışına devam ediyor..." Türkçe çeviride "kesintili, kopuk ve dağınık bağını..." ifadesi atlanmıştır.

Don Kişot'un altın çağ hakkındaki söylemi ile başlayan (yukarıda çözümlediğim) bölüm, daha sonra çok zayıf bir biçimde eklenen bir şiire geçiyor.

"Saygıdeğer gezgin şövalye, hiç düşünmeden, canla başla ikramda bulunduğumuzu gerçekten söyleyebilmeniz için, birazdan buraya gelecek olan bir arkadaşımıza şarkı söyleterek sizi eğlendirmek, neşelendirmek istiyoruz."

Şiir uzar gider. Gördüğünüz gibi, şiir ilavesinin içeriğe katılması yaklaşık olarak vodvilde kıtaların dile getirilmesi ya da 1001 Gece Masalları'nda kahramanlar tarafından yalnızca dilberlerin değil iblislerin de huzurunda okunan şiirler gibidir.

Marcela'lı bölümün kendisi, uzayıp gider (s. 105). İşte eklenen öykü:

"Bu sırada, köyden yiyecek getiren oğlanlardan biri geldi ve dedi ki:

'Ne oldu, biliyor musunuz, arkadaşlar?'

'Nereden bilelim?' dedi aralarından biri.

'Anlatayım,' dedi oğlan. 'Grisóstomo denen o meşhur öğrenci çoban bu sabah öldü; Marcela denen o şeytan kıza, zengin Guillermo'nun kızına olan aşkı yüzünden diyorlar. Buralarda çoban kılığıyla gezen kız.' "

Burada ekler için "ulak" kullanıldığını görüyoruz -anlatıcı, sanki antik tragedyadaki "haberci" konumunda ama özsel olarak onun rolü farklılık gösteriyor.[30] "Haberci", trajedinin ana konusuna ait akışın kavranması için bilinmesi gereken olayları aktarırdı, buradaysa "ulak" ana konuya eklenen öykülerin girişini güdülendiriyor.

Ulağın anlatısı başlıyor. O zamana kadar, geriye kalan kim varsa cinayet mahalline gitti.

Eklenen anlatının ana anlatı ile bağlanabilmesi için Don

30 Antik tragedyanın tipleri arasında kâhin, haberci ve ulak vardı. Örneğin kanlı bir cinayet sahnede sergilenmez ama bu tipler aracılığıyla seyirciye aktarılırdı.

Kişot'un bu cilde mahsus olan katılımı devreye giriyor, bunun için de anlatıda üslup değişiklikleri yapılıyor.

" 'Güneşle ayın kararmasına tutma değil, tutulma denir, arkadaşım,' dedi Don Quijote.

Ama Pedro bu saçmalıklara kulak asmayıp hikâyesine devam etti:

'Aynı şekilde, o yıl beleketli mi olacak, beleketsiz mi, önceden söylerdi.'

'Bereketli demek istiyorsun, arkadaşım,' dedi Don Quijote.

'Bereket, beleket, hepsi aynı kapıya çıkar,' dedi Pedro. 'Bu söyledikeri sayesinde, sözüne kulak veren babasıyla arkadaşları, çok zengin oldular. Çünkü onun öğütlerini tutarlardı. Derdi ki: 'Bu sene buğday değil, arpa ekin; bu sene arpa yerine nohut ekebilirsiniz; gelecek sene zeytinyağı bol olacak; önümüzdeki üç sene zeytinyağının damlası olmayacak.'

'Bu ilmin adı, astroloji,' dedi Don Quijote." (s. 106)

Dahası var:

"Belki de, hattâ belkisi filan yok, sahradan daha uzun ömürlü olsanız da, böyle şey duymamışsınızdır.'

'Sara diyeceksin,' dedi Don Quijote, çobanın kelimeleri çarpıtmasına dayanamayarak.

'Sahra da uzun ömürlüdür,' diye cevap verdi Pedro. 'Hem beyefendi, adım başı böyle lâflarıma kusur bulacaksanız, bir senede bitiremem bu hikâyeyi.' " (s. 107)

Sözünü kesmeye devam ederek hızlarını düşürüyor. Ana konunun çokça kullanılan ana kahramanlarını sürekli anımsatma yolu, öykülerin eklenmesinin yöntemidir.

Sterne'in Tristram Shandy'sinde[31] engizisyon hakkındaki söylem, Trim'in[32] duygusal çığlıklarıyla sürüncemede kalarak

31 Laurence Sterne, Tristram Shandy -Beyefendinin Hayatı ve Görüşleri, çev. Nuran Yavuz (YKY)

32 Roman kahramanlarından biri.

kesintiye uğrar. Ya da kimi zaman başka bir yerde yazarın kendisi; o bir yana itilmiş cümleyi tekrarlama yoluyla okuyucunun hafızasında ana öykünün varlığını yeniden canlandırarak kâh düğümler ve ilmikler hakkında, kâh Jenny hakkında farklı içerikleri anımsayarak, kendi sözünü keser. Ama bunlar hakkında fazlası Sterne çözümlemesinde bulunabilir.[33]

Cervantes'te öykülerin eklenmesi şu yöntemlerle gerçekleşir: 1)İkincil olay örgüsünün ana öyküsünün, ana kahramanı tarafından kesintiye uğratılması. Biraz önce buna bir örnek verdik. Yine Don Kişot, askerin ve edebiyatçının kaderini kıyaslayan kendi söylemiyle sözü kesintiye uğratıyor ve ikinci cildin öykülerinin ağını karmaşık bir hale sokuyor. Bunlar yetmezmiş gibi tipik bir biçimde sözcüklerle ya da söylemle değil olay örgüsüyle de kesiyor sözü. Don Kişot'un şarap tulumlarıyla savaşı ("yeni bulunan el yazması" ilkesiyle ana öyküye yerleşen) "Münasebetsiz Meraklının hikâyesi" hakkındaki sonsuz uzayan öyküyü kesintiye uğratıyor.

"Hikâyenin bitmesine fazla bir şey kalmamıştı ki, Don Quijote'nin yatmakta olduğu ardiyeden Sancho Panza telâş içinde çıkıp haykırmaya başladı:

'Beyler imdat, koşun efendime yardım edin; bugüne kadar gördüğüm en çetin, en zorlu kavgaya girişti. Tanrı şahidimdir, saygıdeğer Prenses Micomicona'nın düşmanı olan deve öyle bir kılıç darbesi indirdi ki, devin kafası şalgam gibi ortadan ikiye ayrıldı!" (s. 311)

2)Ana olay örgüsüne eklenen öykünün ana kahramanlarının katılımıyla. Daha gelişmiş türde bu, Don Kişot üzerinde girişilen düzenbazlıkta Dorotea'nın (en güçlü ilave öykünün kadın kahramanının) katılımıyla sergilenmiştir. Don Kişot'a Dorotea, sanki Micomicona Prensesiymiş gibi tanıtılmıştır.

"Sonra Cardenio'yla Dorotea'ya, Don Quijote'nin duru-

33 Viktor Şklovski, "Parodi Roman- Sterne'in 'Tristram Shandy'si" adlı yazısından söz ediyor.

muna çare olarak, hiç değilse evine götürebilmek için düşündükleri şeyi anlattı. Bunun üzerine Dorotea, yardıma muhtaç genç kız rolünü berberden daha iyi oynayabileceğini söyledi; üstelik yanında buna uygun bir kıyafet de vardı; rolü gereği söyleyeceği şeyleri ona bırakabilirlerdi, çünkü kendisi epeyce şövalye kitabı okumuştu ve yardıma muhtaç bakirelerin, gezgin şövalyelerden bir ihsan istediklerinde kullandıkları üslûbu gayet iyi biliyordu."

Daha saflıktaki türde, iki bölümde bu Cervantes'e Don Kişot'un ilave öykülerin ana kahramanlarıyla kolaylıkla dövüşmesini sağlıyor.

" 'Aklımdan bir türlü çıkmıyor, dünyada hiç kimse de, bunu ne aklımdan çıkarabilir, ne başka şeye inandırabilir; tersini düşünen, aksine inanan kişi de ahmağın tekidir: Üstat Elisabat denen o hergele, Kraliçe Madásima'nın âşığıydı.'

'Ne münasebet, katiyen!' diye cevap verdi Don Quijote öfkeyle; âdeti olduğu üzre, bir de küfür savurdu. 'Çok büyük bir kötülük bu, daha doğrusu kalleşlik... Kraliçe Madásima çok soylu bir hanımefendiydi; böyle soylu bir prensesin, bir baytarla ilişki kurmuş olması düşünülemez; tersini iddia eden, yalancı düzenbazın tekidir. Bunu size yerde veya at üstünde, silâhlı veya silâhsız, gece veya gündüz, ne şekilde isterseniz anlatırım.'

Cardenio büyük bir dikkatle ona bakıyordu; deliliği yine tutmuştu; hikâyesine devam edecek durumda değildi. Don Quijote de Madásima konusunda duyduğu şeyden öyle rahatsız olmuştu ki, dinleyemezdi zaten. Tuhaf şey, sanki gerçekten kendi efendisiymiş gibi Madásima'yı savunmaya koyulmuştu; uğursuz kitapları işte bu hale getirmişti onu! Her neyse, Cardenio'nun deliliği tuttuğundan, kendisine yalancı, düzenbaz dendiğini ve buna benzer hakaretler edildiğini duyunca, şakadan hoşlanmadı ve yanında bulduğu bir taşı alıp Don Quijote'nin göğsüne öyle bir şiddetle fırlattı ki, sırtüstü

yere devirdi."

Çobanın, giysileriyle etkileyerek gururlu çoban kızı Leandra'nın gönlünü çalan askeri anlattığı çoban bölümlerinin birinde tastamam bu suretle bağ ana öyküyle yenilenir. (1. kitap 52. bölüm)

Cervantes'in, kendisiyle bu anlatıyı elde ettiği son derece ilgi çekici bir yorum.

"Keçi çobanının hikâyesi, dinleyen herkesin hoşuna gitmişti; özellikle katedral heyeti üyesi, hikâyenin köylü bir çobandan çok, akıllı bir soyluya yakışır bir dille anlatılmasıyla, yakından ilgilenmiş, çok hoşlanmıştı. Rahibin, dağların bilginler yetiştirdiğini söylemekte çok haklı olduğunu belirtti."

Burada yazar açıkça öyküsünün "kitabiliği"ne işaret ediyor.

Cervantes'in son derece ilgi çekici bir öyküsü vardır; yanılmıyorsam, yaklaşık olarak 1613 yılında, Don Kişot'un birinci ve ikinci bölümünün çıkışının arasında yazılmıştır. Bunun adı "İki köpeğin sohbeti"dir. [34]

Bu öykünün yapısı gazete başyazısı gibi basmakalıptır ama köpek-kahramanlar sıradışıdır: daha doğrusu köpeklerden Berganza öyledir ve arkadaşı erkek köpek Cipión yalnızca kendi yoldaşının yaşam öyküsünü dinlemektedir. Zincirleme[35] tipindeki romanlarda alışıldığı üzere bu yapıt bir tutam bölük pörçük öyküden örülmüştür, bazan yalnızca, kendisi için yuva (bekçilik) arayan ve sahipten sahibe dolaşan aynı köpeğin önünde olup biten konularının içinde taslak halinde, tutuk ka-

34 Bu hikâye dilimize Nazlı Hülya Soydan tarafından "Köpeklerin Konuşması" adıyla çevrilmiştir. Bkz. Miguel De Cervantes Saavedra, Örnek Alınacak Hikâyeler, çev. Nazlı Hülya Soydan (Kırmızı), s. 469-537 Biz Şklovski'nin yazısında bu hikâyeye yaptığı atıfları, söz konusu kitaptan uyarlayarak çevirdik.

35Şklovski'nin kullandığı "nanizıvaniya" kavramının "zincirleme" şeklindeki en güzel çevirisi M. Özlem Parer'e aittir. Bkz. Özlem Parer, Rus Biçimciliği ve Şklovski (Kültür)

lır. Bu öykü Lazarillo ve Gil Blas'ın[36] köpekleştirilmiş halidir. İlgi çekici bir biçimde, bölümler arası bağın güdüsü olarak yuva arama, günümüz yazınına[37] kadar varlığını sürdürmüştür. Octave Mirbeau'nun "Oda Hizmetçisinin Günlüğü"[38] ve Maksim Gorki'nin "V Lyudyah"ı[39] böyle kurgulanmıştır. Gezilerinde köpek mezbahaya bekçilik eder, sonra çobana, zaptiyeye, askere, çingeneye, Mağribiye, şaire, sonra tiyatroya ve sonunda hastaneye. Düzenli olarak, Berganza'nın yeni yuvasındaki her ikametine yeni bir öykü denk düşer ama bazen de yalnızca alışkanlıkların pek büyük olmayan resminin eklenmesinin güdüsü olarak bekçilik eder.

Bakalım, çobanların Berganza'sı ne görmüştür. Her şeyden önce çobanların, kendi ilk sahibinin karısının okuduğu kitaplardaki anlatıya tamamen aykırı yaşantıları köpeği hayrete düşürür. Çobanlar chirumbela, kemençe ve gayda çalmamaktadır, yalnızca bazen ellerindeki birbirine vurulan çoban sopaları ya da parmaklar arasına konan iki çömlek parçasının

36 La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades, heretik yani genel kabul görmüş dini değerlere aykırı içeriği nedeniyle anonim olarak basılmış bir romandır. Bu roman pikaresk türün ilk örneğidir. İlk olarak 1554 yılında, İspanya'da Alcalá de Henares'de basılmıştır. Bundan yedi yıl sonra aynı yerde Cervantes dünyaya gelmiştir.

Gil Blas ise, Alain René Lesage'a ait bir başka pikaresk romandır ve türün son başyapıtıdır. Pikaresk, İspanyolca'da maceracı, serseri anlamlarına gelen "picaro" sözcüğünden gelmektedir. Pikaresk romanlar kendisine efendi arayan gezgin maceracıları konu eder.

37 Daha önce Don Kişot'un Türkçe çevirisinde böyle geçtiği için Rusça "literatura" sözcüğünü "edebiyat" olarak çevirdik. Ancak bağımsız olarak kullanıldığı yerlerde sözcüğü "yazın" olarak çevirdik.

38 Octave Mirbeau, Oda Hizmetçisinin Günlüğü çev. Sevgi Türker Terlemez (Ayrıntı)

39 Maksim Gorki'nin bu eseri Türkçe'ye Ekmeğimi Kazanırken adıyla çevrilmiştir.

çıkardığı boğuk seslerle en basit köy şarkılarını tıngırdatırlar: Günlerini çoban yamakları hakkındaki düşlerle değil çarıklarını yamamak ve bit ayıklamakla geçirirler. Birbirlerini Amarilis, Filidas, Galateas, Lisardos, Jacintos yerine Antones, Domingos, Pablos ve Llorentes diye çağırmaktadırlar. Bu aykırı-gerçekçi resmi Cervantes'in "İki köpeğin sohbeti"nin yazılışının öncesinde ve sonrasında yazdığı Don Kişot'un çobanlarıyla karşılaştırmak ilgi çekici olur. İşte bir karşılaştırma için, yukarıda atıfta bulunduğum Leandra hakkındaki öykünün sonu.

"Tek bir kaya oyuğu, dere kenarı, ağaç gölgesi yok ki, havaya bahtsızlığını anlatan bir çoban tarafından işgal edilmiş olmasın. Yankı, olabildiği her yerde Leandra adını tekrarlamakta; dağlar Leandra diye çınlıyor, dereler Leandra diye mırıldanıyor; Leandra hepimizi sersem, büyülenmiş halde bıraktı; umutsuz bekliyor, neden korktuğumuzu bilmeden korkuyoruz. Bütün bu çılgınlar arasında, aklı en kıtmış gibi görünüp en fazla olanı, rakibim Anselmo; o, şikâyet edilecek daha onca şey varken, sadece hasretten yakınıyor; çok güzel çaldığı rebeğinin eşliğinde, zekâsını ortaya koyan mısralarla şikâyetini dile getiriyor. Ben daha kolay bir yol izliyorum; doğru olanı da bu; ben bu kadınların hafifliğini, değişkenliğini, ikili oynamalarını, tutulmayan sözlerini, kırılmış inançlarını ve son olarak da, sevgilerini, arzularını yönlendirirken akıllı davranmayışlarını kötülüyorum. İşte saygıdeğer beyler, buraya geldiğimde bu keçiyle böyle konuşmuş olmamın sebebi budur; ağılımın en iyi keçisi olduğu halde, dişi olduğu için küçümsüyorum onu. İşte size anlatmaya söz verdiğim hikâye buydu; sözü uzattıysam da, ikramda kusur etmek istemem; ağılım buraya yakın, taze sütüm, çok lezzetli peynirim ve damağa olduğu kadar, göze de hoş gelecek çeşitli mevsim meyvelerim var."

Leandra hakkındaki öykü oldukça naiv bir biçimde eklenmiştir: çoban basitçe Don Kişot'un ve onu hileyle eve götüren

heyetin mola yerine yanaşır ve onlara kendi hikâyesini anlatır. Ama dikkatimizi hikâyenin eklenmesine verelim. Tıpkı Cardenio bölümündeki gibi dövüş tipinde halledilmiştir bu. Don Kişot kendisinin kafasından birkaç tahtasının eksik olduğunu düşünen çobana gücenir.

"Bu sözleri söylerken, yanında duran bir ekmek somununu alıp çobanın yüzünün ortasına öyle bir öfkeyle vurdu ki, burnunu yamulttu. Şakaya gelemeyen çoban, böyle kötü bir muameleye maruz kalınca halıya, örtülere, yemek yiyen onca insana aldırmayıp, Don Quijote'nin üzerine atıldı ve iki eliyle birden boğazına yapıştı. Neyse ki Sancho Panza o anda yetişip omuzlarından yakaladı ve birlikte sofranın üzerine yuvarlandılar; tabaklar kırıldı, fincanlar parçalandı, her şey dağılıp saçıldı; yoksa Don Quijote kuşkusuz boğulacaktı. Serbest kalan Don Quijote, çobanın tepesine bindi; yüzü kana bulanmış, Sancho tarafından tekme tokat dövülmüş olan çoban, yerde emekleyerek, kanlı bir intikam almak üzere sofradan bıçak bulmaya çalışıyordu ki, heyet üyesiyle rahip engel oldular. Buna rağmen, çoban, berberin yardımıyla Don Quijote'yi altına almayı başardı ve öyle bir yumruk yağmuruna tuttu ki, zavallı şövalyenin yüzü de, kendininki gibi kana bulandı."

Ana öykünün ilaveyle olan ilişkisini takviye etmenin ikinci yöntemi budur. Biraz açalım. Çobandan ayrılan Don Kişot yüzündeki kanı silmeden oracıkta yeni bir maceraya atılıyor. Bu, tövbekârların olduğu bölümdür. Onu yine döverler. Romanın kabalığına şaşırmıyorum, bunlar sirkin, masal tipinin dayağıdır. Hatta roman kahramanı için dökülen yaşlar yapay gözyaşlarıdır.

Artık öykünün eklenmesinin yöntemi hakkındaki daha büyük bir meseleyle meşgul olabiliriz.

Gördüğümüz gibi, Marcella'lı bölüm anlatı yoluyla eklenmiştir. Bu ekleme yolu Cardenio, Lucinda, Dorothea, Don Fernando öyküsünün ilk kısmında da vardır, ilkin Cardenio Don

Kişot'a arayla anlatır, dövüşle eklenir, sonra Cardenio berber ve rahibe, sonra onlar da Dorothea'ya aktarırlar. Ve Cardenio ile Dorothea onların dikkatlerini üzerlerine şarkılarıyla çekerler.

"İkisi sakin sakin gölgede dururlarken kulaklarına, bir âletin eşlik etmediği, tatlı, hoş bir şarkı geldi. Buna epeyce şaşırdılar; çünkü bu kadar güzel şarkı söyleyen birinin bulunabileceği bir yer değildi orası. Her ne kadar ormanlarda, kırlarda, olağanüstü güzel sesli çobanlar olduğu söylenirse de, bunlar gerçekten ziyade, şairlerin mübalâğasıdır. Duydukları şarkının, köylü çobanlara değil, zekî saraylılara ait dizeler olduğunu farkedince, daha da çok şaşırdılar. Aşağıdaki dizeler, düşündüklerini pekiştiriyordu..."

Şiir yerini, takip eden nutuğa bırakır:

"Saat, hava, ıssızlık, şarkıyı söyleyenin sesi ve yeteneği, iki dinleyicide hayranlık ve mutluluk uyandırmıştı; başka bir şey duyacaklar diye sessizce bekliyorlardı. Ama sessizliğin epey uzun sürdüğünü görünce, bu kadar güzel bir sesle şarkı söyleyen bu müzisyeni arayıp bulmaya karar verdiler. Tam kararlarını uygulamaya geçirecekken, aynı ses onları yerlerinde kıpırtısız bıraktı; bu kez kulaklarına gelen ses, şu soneyi söylüyordu...

"Şarkı derin bir iç çekişle bitti; iki dinleyici, başka bir şarkı söyler mi diye dikkatle beklemeye koyuldular tekrar. Ama müziğin hıçkırıklara ve acıklı vahlanmalara dönüştüğünü duyunca, bu kederli, güzel sesli olduğu kadar inlemeleri acıklı kişinin, kim olduğunu öğrenmeye karar verdiler."

Bu öykünün ikinci ana kişiliği Dorotea, yine aynı biçimde sunulur.

"Öykü düzenli akışına devam ediyor ve tam rahip Cardenio'yu teselliye hasırlanırken, kulağına gelen ve konuşmasını engelleyen acıklı sesin, şöyle dediğini anlatıyor:

"Ah Tanrım! Hiç istemediğim halde taşıdığım bu bedenin

ağır yüküne gizli mezar vazifesi görebilecek bir yer mi buldum yoksa? Bu dağların vaat ettiği yalnızlık yalan değilse, buldum, evet! Bu kayalar ve çalılar, tam benim istediğim bahtsız yoldaşlarım olacaklar; çünkü yakınmalarımla Tanrı'ya derdimi anlatmama izin verecekler. Herhangi bir insandan daha çok hoşuma gidecek onların varlığı, çünkü yeryüzünde, şüphelerime teselli verebilecek, yakınmalarımı hafifletebilecek, dertlerime çare bulabilecek insan yok!"

Burada zorunluluk bana Cervantes'in kendi romanında yer verdiği ve şu anda benim de kendi çalışmamda yer vermekte olduğum bu öykünün olaylar dizisi hakkında bir çift söz söylemeyi gerekli kılıyor.

Cardenio, soylu sınıftan bir adam, İspanya'nın bir grande'sinin küçük oğlu olan arkadaşı Don Fernando'yu nişanlısı Luscinda ile tanıştırır, derken o da ona aşık olur, hileyle kendi arkadaşını yollar ve onun nişanlısına evlenme teklif eder. Luscinda kendi sevgilisine haber verir, o da bir çırpıda gelir ama evlilik törenine yetişir, Luscinda'nın eş olmayı kabul edip etmediği sorusuna "evet" karşılığını verdiğini işitir (yanlış yere), delirir ve dağa kaçar. Don Fernando'nun bir nişanlısı vardır, Luscinda için terk ettiği zengin ve güzel köylü Dorotea. Dağda bile Cervantes'in romanına girdiği dağa kaçmaktadır. Sonradan hem Cardenio hem de Dorotea, Sancho'nun altı okka yapıldığı hana varırlar. Bu, enfes bir handır. Cervantes tarafından yapılmıştır ve ona, açıkça, doğrudan yazınsal amaçlarla patent verilmiştir. Onda onlarca tanışma ve kesişen öyküler gerçekleşir. O, romanın münferit çizgisinin kesişme noktasının geometrik merkezidir. Bu "kompozisyon" hanına Don Fernando ve Luscinda varır. Burada karşılaşma yoluyla öykü eklemenin yeni bir yöntemini görüyoruz. Dorotea, Fernando ile tanışır; Cardenio, Luscinda ile tanışır. Nikâh sırasında Luscinda baygınlık geçirdiğinde göğsünde Don Fernando'nun bir mektup bulduğu anlaşılır, mektupta Cardenio'nun karısı

olduğunu belirtmektedir. Luscinda manastıra gider, oradan Fernando kendisini kaçırır ama yolda Cardenio ile karşılaşırlar. Dorotea ona kendisini sevmenin zorunluluğunu madde madde kanıtladığı bir söylemle çağrıda bulunur. Bu söylem, örneklerini Ovid'de görebileceğimiz "suasoria" söylemlerini hatırlatır.

"Ben senin, iyiliğinden ya da zevkin uğruna, sana ait olduğunu söyleyebileceği mevkiye çıkardığın, mütevazi çiftçi kızıyım. Ben, namusun sınırları içinde, kapalı, mutlu bir hayat sürüyordum; sonra senin ısrarlı haykırışların, görünürde samimî ve sevgi dolu hislerin karşısında, sığınağımın kapılarını açtım; özgürlüğümün anahtarını sana teslim ettim. Ama beni bulduğun bu yere gelmek zorunda kalmamdan, benim seni bu şekilde görmemden de açıkça anlaşıldığı gibi, sen bu armağanın değerini hiç bilmedin. Yine de, bütün bunlara rağmen, şerefsizliğimden geldiğimi düşünmeni istemem; beni buraya, senin tarafından unutulmanın verdiği acı ve keder getirdi. Sen benim, sana ait olmamı istedin, öyle bir şekilde istedin ki, şimdi bunu arzu etmesen de, bana ait olmaman mümkün değil. Düşün ki, sevgili efendim, sana olan benzersiz aşkım, uğruna beni bıraktığın kişinin güzelliğini ve asaletini telâfi edebilir. Sen güzel Luscinda'ya ait olamazsın, çünkü benimsin; o da senin olamaz, çünkü Cardenio'ya ait. Düşünürsen göreceksin ki, sana tapan birini sevmeye çalışmak, senden nefret eden birine kendini sevdirmekten daha kolay olacak senin için. Sen benim saflığımın peşine düştün, namusuma yalvarıp yakardın, mevkimden habersiz değildin; her isteğine nasıl kendimi teslim ettiğimi gayet iyi biliyorsun; kandırıldığnıı söylemen mümkün değil. Bu böyle olduğuna göre, sen de soylu olduğun kadar Hıristiyan'san, beni başlangıçtaki gibi mutlu etmeyi niçin şimdi bu kadar dolambaçlı yollarla erteliyorsun? Beni olduğum gibi, yani gerçek ve meşru karın olarak istemiyorsan da, hiç değilse kölen olarak kabul et; ben senin emrinde ol-

duğum sürece kendimi mutlu ve talihli sayacağım. Beni terk edip giderek utancımı dedikodu vesilesi yapma. Annemle babama, yaşlılıklarını zehir etme; onlar buna lâyık değiller; ailene daima sadık vasallar olarak hizmet ettiler. Kanının benim kanımla karışması sonucu, soysuzlaşacağını düşünüyorsan eğer, düşün ki dünyada bu yoldan geçmemiş soy yok denecek kadar azdır ve kadından alınan kan, soylu ailelerde önemli sayılmaz. Ayrıca, gerçek asalet, fazilettir; eğer sen bana olan borcunu reddederek, bu fazileti göstermezsen, ben senden daha asil sayılırım. Son olarak söyleyeceğim de şu ki, sen istesen de, istemesen de, ben senin karınım; senin kendi sözlerin bunun kanıtıdır; beni aşağılamana sebep olan kendi asaletinle övünüyorsan, sözlerin yalan olamaz. Söylediklerime senin kendi imzan ve bana verdiğin söze şahit gösterdiğin Tanrı tanıktır. Bütün bunlar fayda etmezse, mutluluğunda susan kendi vicdanın, haykırmak, söylediğim gerçekleri desteklemek, bütün zevklerinin ve mutluluklarının tadını kaçırmak zorunda kalacaktır."

Kederli Dorotea bu sözleri öyle büyük bir acıyla, gözyaşları içinde söyledi ki, Don Fernando'ya eşlik edenler ve diğer hazır bulunanların hepsi, ona katıldılar. Don Fernando tek kelime karşılık vermeden dinledi; Dorotea'nın konuşması bitip yerini hıçkırıklar ve inlemelere bıraktığında, bunca ıstırap işareti karşısında yumuşamayacak bir yürek, ancak tunçtan bir kalp olabilirdi. Luscinda da ona bakıyordu; hem derdine üzülmüş, hem de zekâsına ve güzelliğine hayran olmuştu. Dorotea'ya yaklaşıp birkaç teselli sözü söylemek isterdi, ama Don Fernando'nun kendisini sımsıkı kavrayan kolları, buna izin vermiyordu. Altüst olan, afallayan Don Fernando, uzun bir süre dikkatle Dorotea'ya baktıktan sonra kollarını açtı ve Luscinda'yı serbest bırakarak dedi ki:

"Kazandın, güzel Dorotea, kazandın; bunca gerçeğin hepsini birden reddetmeye kimsenin gönlü razı olmaz."

Bu ek öykünün alabildiğince uzayarak açılması sırasında başka bir öykü daha çerçevelendi: "Münasebetsiz Meraklının Hikâyesi"; Cervantes'in kendi hesabına göre sekiz yaprak uzunluğundadır. Bu hikâye "yeni bulunan el yazması" ilkesine göre çerçevelenir, yani onu ana öykünün ana kahramanları, kendilerinin buldukları bir eser olarak okurlar. Rahibin mizanseni ilginçtir, romanın şu sözleri dile getiren eleştirmen jürisidir artık (Don Kişot'un kütüphanesini konu eden bölüme bakın, hancıyla konuşma vb.):

" "Bu hikâyeyi beğendim" dedi rahip. "Ama doğru olduğuna ikna olamıyorum. Eğer uydurmaysa, yazarı kötü uydurmuş: çünkü bu kadar pahalıya mâl olacak bir deney yapmak isteyecek kadar aptal bir koca olabileceğine inanmak mümkün değil. Olay bir âşıkla sevgilisi arasında geçse, olabilirdi; ama karı koca arasında, imkânsız gibi geliyor bana. Anlatım şekline gelince, beğenmedim diyemem."

Bu gözlem, benim yukarıda sözünü ettiğim başka bir ek öykünün üslubu hakkında aynı rahibin bir başka vecizesini akla getiriyor. Bana öyle geliyor ki burada, sanat için son derece tipik olan "ifade"nin hedeflenmesi seziliyor. Yazarın kendisi kendi romanının bölümlerini, öncelikle münferit fenomenler olarak (bu öykünün üslubu), ikincil olarak da edebi fenomenler olarak (çobanların üslubunun edebi güzelliği) irdeliyor.

Ek öyküleri "yeni bulunan el yazması" ilkesiyle devreye sokma tarzı sonradan çok popüler oldu. Sterne onlardan bolca yararlandı. "Tristram Shandy"de Yorick'in söylemi yeni bulunan el yazması olarak nasıl eklendiyse, "Duygu Yolculuğu"ndaki[40] bir bölüm de aynen öyle eklenmiştir. Aynı yöntem tekniğinden, Dickens bütünüyle çerçeve roman ("Bir Delinin Hatıra Defteri")[41] ilkesiyle yazılan "Mister Pickwick'in

40 Duygu Yolculuğu, Laurence Sterne, çev. Nihal Yeğinobalı
41 N. V. Gogol'ün eseri.

Serüvenleri "[42] adlı kitapta zincirleme yöntem tekniğinin unsurlarının da katkısıyla yararlandı ve bizim gözümüzde bu yöntem tekniğinden Pickwick tipi doğdu. Samuel[43] tipi, büyük bir ihtimalle Cervantes'e uzanan geleneksel bağa dayanarak, Panza gibi kendi kendine deyişleri sıra sıra diziyor. Ama Sancho'nun deyimleri Samuel'den biraz farklı bir tiptir. Pickwick'in uşağının deyimleri, bilinçli olarak yabancılaştırılmıştır. Onların mizahı, kullanımlarının ölçüsüzlüğünden, o an olup bitenle uyuşmamalarından ortaya çıkar; mamafih, belki de burada Dickens büsbütün örneklerin asli uygulamalarından birini ortaya çıkarmıştır: onlarda ironi duygusu önemlidir. Samuel'in deyimlerinden birkaçını aktarıyorum:

"Bir yumurtalık dolusu afyon ruhunu içmezden öncesi, hizmetçi kızın dediği gibi, dinlenmeye en uygunu uykudur, beyim." ya da "Bundan söz etmenin bir yararı yok artık" dedi Sam, "elden ne gelir, oldu bi kere... Türkiye'de yanlış adamın kafasını uçurdukları zaman hep söylendiği gibi."[44]

Ama romanın tahlilinin etkisinin bana çoktan nüfuz ettiğini hissetmeye başladım: Makalenin ana akışını unutmuş bir halde, ardı ardına bölümler tarafından çerçeveleniyorum. Aynı durumda Cervantes ne yaptı? Ana kahramanın olağan çılgınlıklarından birini hatırlatarak, olay akışını kesti. Münasebetsiz Meraklının hikâyesi, içine yerleştirildiği Cardenio hakkındaki öyküyle birlikte, Don Kişot'un şarap tulumlarıyla olan ünlü savaşıyla kesilmektedir. Yukarıda belirttiğim gibi, bu bölüm büyük bir ihtimalle Apuleius'un "Altın Eşek"i[45] aracılığıyla Milet masalından alınmıştır.

42 Mister Pickwick'in Serüvenleri, Charles Dickens, çev. Tektaş Ağaoğlu

43 Sam Weller,Mister Pickwick'in Serüvenleri adlı kitaptaki kurgusal bir kişiliktir.

44 a.g.e., s.260, 374

45 Altın Eşek, Lucius Apuleius, çev. Furkan Akderin

Cardenio'nun Fernando ve Lucinda ile karşılaştığı han, daha sonra Shakespeare'ın "Kral Lear"ındaki kulübenin oynadığı rolü oynamaktadır. Bütün ana kahramanlar burada buluşur, böylece kahramanlar kolayca birbiriyle temasa geçer, hepsi aynı anda aynı yerde olurlar. Ama o devirde Shakespeare'in ana kahramanları aynı olayın bütününün parçası, oysa Cervantes'te tek bağları karşılaştıkları mekân ve yazarın kendi isteğiyle onları romanına dahil etmesi. Aralarındaki ilişkinin, birbirlerini şaşırtmaları ya da birbirlerine hayranlık duymalarından ibaret olduğu söylenebilir. Bu haliyle, daha çok tipin "1001 Gece Masalları"ndaki eklenmesini hatırlatıyorlar; şu farkla ki, Cervantes'in romanında herkes sanki bir arada yaşıyor ama "1001 Gece Masalları"nda sanki bir arada anlatılıyorlar fakat Cervantes'te hikâye öğesi zaten olduğu için bu köklü bir fark değil; bunun sebebi belki de bütün romanın "Arap yazar Seyyid Hâmid Badincani'nin el yazması" ile işin doğrusu gevşek bir çerçeve duygusuyla, birbirine çerçeveleniyor olması.

İşte söylediğim gibi, hana, "edebi yöntem tekniğinin" hanına yaşı kırkın biraz üzerinde bir adam giriyor, yanında güzel bir Müslüman kadınla. Akşam yemeğinden sonra ya da daha doğrusu Don Kişot'un giriş konuşmasından sonra, esir kendi yaşamını ve başından geçenleri anlatıyor, bu sıradan ya da sonradan sıradanlaşmış tipte bir, güzel yerli kadının yardımıyla hürriyetine kavuşmadır; onun öyküsünde Halkü'l Vadi kalesi hakkında stratejik akıl yürütme çerçevelenmiştir. Esirin yoldaşlarından biri Don Fernando'nun ağabeyi olarak ortaya çıkar- zayıf bir bağlantı iması. Hemen bu ağabeyin sonelerine yer verilir. Sonelerden sonra esirin macerası uzun uzadıya anlatılır. Bunun tamamı yaklaşık beş bölümü işgâl etmektedir.

Bu öykü bittikten sonra hemen onun edebi değeri ortaya çıkar, Cervantes için bu genel olarak çok karakteristiktir. Yukarıda söyledim mi bilmiyorum ama çerçeveye eklenen şiir

mesela her zaman hemen oradaki biri tarafından değerlendirilir. Buradaki gibi:

"Emin olun yüzbaşı, bu garip hikâyeyi anlatış biçiminiz de, olayların ilginçliğini, değişikliğini aratmayacak nitelikteydi. Hepsi çok ilginç, çok tuhaf, dinleyenleri şaşırtan, hayran bırakan serüvenlerle dolu. Hikâyeniz o kadar hoşumuza gitti ki, dinlerken güneş doğacak da olsa, baştan dinlemek isterdik."

Ama edebi han konuk ağırlamaya devam ediyor. Cervantes tüm yeni ve yeni ana kahramanları ve tüm yeni ve yeni hikâyeleri hep aynı yöntem tekniği ile ekliyor. Bir hakim, 16 yaşındaki alımlı kızıyla gelir. Herkesi aynı yerde ikâmet ettirerek içermenin yanında, yeni –tabii ki görece yeni- bir yöntem tekniği uygular. Hakimin, hikâyede anlatılan esirin kardeşi (üç kardeşten biri, masal geleneğindeki gibi, geleneksel olarak babanın servetini farklı meslekler-tahsil, askerlik ve tüccarlık-seçen üç oğlu arasında bölüştürmesi motifi) olduğu ortaya çıkar. Bir sonraki başlık (XIV)[46] eski karşılaşma tarzının aynısı bir olayı içerir: "Katırcı oğlanın tatlı hikâyesine ve handa meydana gelen diğer garip olaylara dair"

Katırcı oğlan kılığına girmiş bir delikanlı, Don Louis hana sızar, hâkimin kızı Clara'ya aşıktır ve onun şerefine bir şarkı söyler. Ama burada Cervantes yine Don Kişot'u sokuyor. İşte bu; gezgin şövalyeye sataşan hizmetçilerin,[47] onun kafesli pencere olarak hayal ettiği delikten geçirdiği elini bağladığı bölümdür. Don Louis ile olan bölüm böyle biter ve sonunda olay örgüsü yeniden ana öyküye döner.

Buradaki mesele şu; Sancho Panza katırının koşumunu çıkardığı sırada Don Kişot'un elinden kaptığı tıraş tasını Mambrino'nun miğferi olarak kabul ettiği berber de hana gelir –daha önce değindiğimiz mıknatıslı bağlar- ve eşyasını hatırlar.

---

46 Türkçe çeviride 43.

47 Romanda hancının kızı ve hizmetçisidir.

İlgi çekici bir tartışma başlar, handa bulunan herkes Don Kişot'un tarafını tutar ve onu tasın bir miğfer olduğuna inandırırlar. Bu muziplik ilginçtir, dahası romanın yapısında tek de değildir. Romanın başlangıcında bölümler Don Kişot'un kuruntuları üzerinden gider, bir çiftçi kızını prenses zanneder, Andres'yi kırbaçlayan çiftçiyi şövalye, sopasını da mızrak zanneder. Ama birinci kısmın sonuna doğru bölümlerin güdüsü değişir. Don Kişot muzipliklere o kadar da inanmamaktadır. Dükün sarayındaki tüm bölüm, büyülü tahta ve Dulcinea üzerindeki büyünün kaldırılması vs. böyle muazzam bir muziplik içerir.

Eğer Don Kişot'un hancı tarafından şaklabanca şövalyeliğe adanmasını saymazsak (burada hancı muzipliğin yaratıcısı değildir ama Don Kişot'un oyuna getirilmesine katılmaktadır) muziplik dizisi bu miğfer tartışması ve sözde büyü gücüyle Don Kişot'un kafes içinde eve götürülmesi bölümüyle başlar. Yolda Don Kişot'u şeref sözü üzerine kafesten çıkarırlar ve o, katedral heyeti üyesiyle şövalyelik kitapları üzerine bir tartışmaya girişir. Şövalyelik kitapları hakkında rahiple katedral heyeti üyesinin konuşması-bu tamamen eleştirel bir yazıdır, romanın başında Don Kişot'un kütüphanesinin yanmasından önceki tahlili ile çok iyi bir biçimde gerekçelendirilerek devreye giren, şövalyelik literatürüne bir toplu bakıştır; rahip ile han sahibi arasındaki konuşma da aynı konudadır. Velhasıl hancının ve kızının şövalye kitaplarının eğlendiriciliği ve öğreticiliği üzerine hararetli tiradına rahip kütüphaneyi değerlendirerek cevap verir (XXXII. Bölüm):

" 'Şimdi burada arkadaşımın kâhyasıyla yeğeni olmalıydı.'

"Gerek yok" dedi berber. "Onları ben de götürebilirim avluya veya şömineye; hem şöminede çok güzel ateş yanıyor."

"Yani kitapları yakmak mı istiyorsunuz?" dedi hancı.

"Sadece iki tanesini," dedi rahip. "Don Girongilio'yla Felixmarte'yi."

"Ne yani?" dedi hancı. "benim kitaplarım dinsiz mi, sapık mı ki yakmak istiyorsunuz?"

"Sapkın demek istiyorsunuz dostum," dedi berber, "sapık değil."

"Öyle," dedi hancı. "Ama yakmak istiyorsanız, şu Büyük Komutan'la Diego Garcia'nın kitabı olsun; ötekilerden birinin yakılmasındansa, kendi çocuğumun yakılmasına izin veririm, daha iyi."

"Kardeşim," dedi rahip, "bu iki kitap yalancıdır; saçmalıklarla, sayıklamalarla doludurlar. Bu Büyük Komutan'ın kitabıysa gerçek bir öyküdür; Gonzalo Fernández de Córdoba'nın yaptıklarını anlatır. Kendisi, çok sayıdaki büyük kahramanlığı sayesinde bütün dünyada Büyük Komutan olarak isim yapmıştır; bu şanlı, şerefli unvanı hakeden tek kişidir. Bu Diego García de Paredes ise, Estremadura'nın Trujillo kentinde doğmuş bir soyluydu; çok cesur bir askerdi; o kadar kuvvetliydi ki, hareket halindeki bir değirmen çarkını tek parmağıyla durdururdu. Bir köprünün başında durup, elinde palasıyla, koca bir ordunun köprüden geçmesini engellemişti. Buna benzer öyle şeyler yapmıştır ki, yaptıklarını kendisi, bir şövalye ve tarihçi alçakgönüllülüğüyle yazacağı yerde, başkası serbestçe yazsaydı, Hektor'lar, Akhilleus'lar, Roland'lar unutulur giderdi."

Katedral heyeti üyesiyle konuşma da aynıdır:

"Rahip kendisini büyük bir dikkatle dinledi ve akıllı bir adam olduğu, söylediklerinde haklı olduğu kanaatine vardı. Bunun üzerine, kendisi de aynı fikirde olduğu ve şövalye kitaplarına çok hınç beslediği için, Don Quijote'nin çok sayıdaki kitabını yaktığını söyledi. Kitapları nasıl incelediğini, hangilerini ateşe mahkûm ettiğini, hangilerini affettiğini anlattı." (XLI. Bölüm)

Bu değerlendirmeler- aynı tip bölümleri romanın içine bağlayan içsel bağlar gibidir.

Ama katedral heyeti üyesi şövalye romanslarıyla tatmin

olmaz, genel olarak sanat hakkında, hatta hepsinin de ötesinde drama hakkında konuşur. Ardından Don Kişot'un, daha önce onun söylemlerinin tahlili sırasında özetle değindiğim söylemi başlar.

Romanın birinci kısmı yolunu şaşırmış keçiler ve Don Kişot'un dini ayine saldırısının yer aldığı ek bölümle biter.

Kendisiyle romanın birinci kısmının seyrini izlediğim aynı tutarlılıkla romanın ikinci kısmını tahlil etmeye niyetlenmiyorum. Yalnızca, onun yapısında yeni olarak ortaya çıkanı göstermek istiyorum.

Daha önce birkaç kez romanın ikinci kısmının daha doğrusu devamının, çok sık kendi yapısına ihanet ettiğini söylemek zorunda kaldım. Ana öykü sanki kopuyor ve yalnızca şartlı olarak ayakta duruyor, olay örgüsü farklı bir ilkeye göre gelişmeye başlıyor. Rabelais'nin de romanının sonuna doğru böyle seyahat romanı tipine geçiş görürüz; bunlar, kahramanların gezileri aracılığıyla birbirine bağlanan bağımsız ada –alegorilerdir. Yapısal olarak "Gargantua"nın sonu sanki Swift'in "Gulliver'in Gezileri"nin sonunu önceden haber vermektedir. Swift'in de romanının sonunda hiciv malzemesi macera malzemesinin yerini alıyor (öğrencim L. Luntz tarafından tespit edildiği üzere).

Don Kişot'un ikinci kısmının başlıca farkı-küçük eklerin bolluğu, dışardan katılan anekdotlardır. Onu farklı kılan ayırt edici özelliği-burada, her yerde aldatılan, muzipliğe maruz kalan Don Kişot'u görmemiz. Dükün ailesi hiçmetçileriyle birlikte yoksul şövalye ile eğlenirler, Sancho Panza'nın o valiliği muziplikten başka bir şey değildir. Bakalorya sahibi muziplik için şövalyeyi evinden kovar, hatta Aynalar Şövalyesi ve Beyaz Ay Şövalyesi ile olan çarpışmaları da muzipliktir. Don Kişot'a Barselona'da da sırtına üzerinde lakabının yazdığı bir parşömen asarak muziplik yaparlar.

Shakespeare de (denildiğine göre) kraliçenin siparişiyle

Falstaff'ı "Windsor'ın Şen Kadınları"nda yeniden canlandırdığında, Falstaff'ı muzipliğe maruz bırakmak zorunda kalmıştır.

Çok ilginçtir ki ikinci kısımda Don Kişot ilk kısmın yazıldığını bilmektedir ve sahte bir ikinci kısım hakkında tartışmaktadır. Merak uyandıran bir durum ortaya çıkar. Romanın ana kahramanı kendisinin gerçek olduğunu hissetse de yaşam hissini taklit etmez. Cervantes bunu, Don Kişot'un kendi meşru olmayan taklitlerini kaba ve basmakalıp bulmasıyla güdülendirir; sanki Don Kişot yazılı değil de canlıymış gibi Don Kişot'a gücenir (LXXII):

"Zat-ı âliniz hiç kuşkusuz La Mancha'lı Don Quijote'nin Öyküsü'nün yeni basılan, acemi bir yazar tarafından yayınlanan ikinci kısmındaki Don Álvaro Tarfe olmalısınız."

"Ta kendisiyim," dedi şövalye. "Bu öykünün başkahramanı olan Don Quijote benim çok yakın arkadaşımdı; onu köyünden çıkaran ben oldum; en azından Zaragoza'da yapılan mısrak dövüşüne benimle birlikte gelmeye ben ikna ettim. Gerçekten de çok iyiliğim dokunmuştur kendisine. Cüretkârlığı yüzünden sırtına kırbaş yemekten kurtardım onu."

"Zat-ı âlinize bir şey soracağım, Señor Don Álvaro; Ben bu zat-ı âlinizin sözünü ettiği Don Quijote'ye benziyor muyum?"

"Hayır, katiyyen," dedi yolcu; "hiç benzemiyorsunuz."

"Peki bu Don Quijote'nin," dedi bizimkisi, "Sancho Panza adında bir silâhtarı var mıydı?"

"Evet, vardı," diye cevap verdi Don Álvaro; "çok komik diye şöhret yapmış olmakla birlikte, ben kendisinden nükteli tek lâf duymadım."

Gelip geçenlerden gerçek Don Kişot'u gördüklerine dair yazılı onay isteme, daha da uzayıp gider.

Bana öyle geliyor ki burada çok da güçlü ifade edilmeyen sahne vurgularıyla, sanat geleneğinin yönlendirilmesiyle, onun öne çıkarılmasıyla karşı karşıyayız. Kızı ona elliden fazla şövalyenin kendisine gerekmediğini söylediğinde halk arasın-

daki nazik kızına dönen ve "Sen bir saraylısın: Yalnızca sıcak tutsun diye bu giysilere bürünmek/Göz alıcı bir şey olsaydı,/ Seni sıcak bile tutmayan/Bu allı pullu giysilerine doğanın ne ihtiyacı vardı?"[48] diye soran Kral Lear'ın söylevini bu tipe kadar götürmek mümkün.

Gogol'de kaymakam, halkı sanki oyunun kahramanları için görünmezmiş gibi yapan görünmeyen, dördüncü hayali duvarı[49] böyle yıkar ve herkesin bildiği ünlü sözleri söyler: "Kime gülüyorsunuz? Kendinize gülün." Ostrovski'nin "Aile Saadeti"nde[50] Rispolojenski yıpranmış ayak tabanlarını halka göstererek sahneye kendini atar. Tieck ve Hoffman'da (Prenses Brambila) ana kahramanlar zaman zaman "şu anda yazılan" öykünün ya da kapriçyonun ana kahramanı olduklarını bilmektedirler. Bu yöntem tekniği kıtalarıyla, halka dönük olmasıyla vodvil için kuraldır.

Tiyatroya gelince, onda yanılsama her halükârda, kıvılcımlı, yani kâh görünen kâh büsbütün ortadan kaybolan bir karakter taşımak zorundadır. Seyircinin sahnedeki eyleme ait algısı "yapmacık"tan "gerçekçi"ye doğru değişime maruz kalmalı. Kıvılcımlı yanılsama bilinci, Leoncavallo'nun "Pagliacci"sinin ve Schnitzler'in "Yeşil Papağan"ının temelidir. Bu piyeslerde sahnedeki eylem kâh oyun kâh yaşam olarak anlaşılır. Derken Don Kişot'a dönme vaktimiz geldi.

Bakalorya sahibiyle konuşmasında Sancho Panza eşeğini nasıl çaldıklarını anlatır. Bu ayrıntı ilk kısımda ihmal edilmiştir.

"Señor Sansón, eşeğimin kimin tarafından, nasıl ve ne zaman çalındığının, merak konusu olduğunu söylemişti; işte cevap veriyorum: Talihsiz forsalar serüveninden ve Sogovia'ya götürülen ölü serüveninden sonra, Santa Hermandad'dan

48 William Shakespeare, Kral Lear (çev. Özdemir Nutku, 2016) s. 71

49 Dördüncü duvar, bir geleneksel tiyatro terimidir.

50 Şklovski oyunun adını "Svoy Lyudi Soçtemsya" olarak kullanıyor. Bu, oyunun sansürlenmiş halinin adıdır.

kaçarak Morena Dağlarına girdiğimiz gece, efendim ve ben, ağaçlık bir yerde durduk. Efendim mızrağına yaslanmış halde, ben de karakaçanımın üzerinde, girdiğimiz çatışmaların yorgunluğu ve sızılarıyla, dört kat kuştüyü yatak üstünde uyur gibi uykuya daldık. Hele ben, o kadar derin bir uykuya daldım ki, hırsız her kimse, gelip semerin dört köşesine dört sopayı destek yaparak, bana hiç hissettirmeden, altımdan karakaçanımı çekip almayı başarabildi."

"Kolay bir numaradır bu; yeni de sayılmaz; Sacripante'nin de başına aynı şey gelmişti; Brunelo denen o meşhur hırsız, Albraca kuşatmasında, Sacripante'nin atını bacaklarının arasından aynı numarayla çekivermişti." (Bölüm IV)

Burada Cervantes'in romanı için yararlandığı gezgin içeriği görüyoruz. Bu fenomen en yeni edebiyatta bile oldukça alışıldıktır. Örneğin, varolan tipin, farklı "tarihi sözcükler"den ve eylemlerden meydana gelen malzemeden yararlanması çoğunlukla kendi romanının kahramanına onları anonim olarak eklemesiyle gerçekleşiyor. Bu yöntem tekniği alışıldıktır, örneğin Alexandre Dumas'da. Benzer bir biçimde, parodi boyasıyla Lev Tolstoy'da rastlarız ("Savaş ve Barış": Andrey Bolkonski'nin emir eri Petruşka'nın Napolyon ile konuşması). Yine benzer bir biçimde Gogol'ün "Ölü Canlar"ında karşımıza çıkar. Çift postlu koyunların postları arasında Brabant dantellerini sınırdan geçiren kaçakçıların marifeti hakkında konuşurken Gogol öncelikle şunu der: "Duymuşsunuzdur..." ardından anlatılan anekdot eklenir: "Çiçikov olmadan dünyadaki tüm Yahudilerin üstesinden gelemeyeceği bir işti bu." Yani Gogol kendi romanına bariz gezgin bir anekdotu benimsetiyor ve özümsüyor. Apuleius'un "Altın Eşek"i ve "Lazarillo de Tormes"deki içeriğin çeşitliliği ve analojik fenomen hakkındaki bölümde bundan söz etmiştim.

İkinci cildin bir sonraki, rakamla beşinci başlığında Cervantes'in kendisi bile, Sancho'yu okadar ağdalı bir tarzla

konuşturduğu dönemlerin apokrif[51] olduğunu kabul eder: "çünkü bu kısımda, Sancho Panza'nın, kıt aklından beklenemeyecek bir üslûpla konuştuğunu ve bunca inceliği bilmesinin mümkün olmadığını,"

Şan hakındaki konuşmasından sonra Don Kişot, kendisine Sanco Panza'nın yoldan geçen köylü kadını Dulcinea Toboso olarak tanıtarak muziplik yaptığı yere doğru yola çıkar. Derken Don Kişot'un gezgin kumpanya oyuncularına ait katır arabasıyla karşılaştığı ve Orman Şövalyesiyle yine bir muziplik sonucu gerçekleşen dövüşün olduğu bölüm gelir. Ana öykünün sonraki bölümü, şövalyenin aslanlarla o ünlü mücadelesidir. Bu bölümde Don Kişot'un o La Mancha'lı asilzade ile sürdürdüğü uzun entelektüel tartışma dizileri araya girer. XIX. bölümün başında yine kurnazlık hakkında bir çoban öyküsünün eklenmesine tanıklık ederiz, zengin köylünün gelinini bir çoban yardımla kaçırmıştır. Çoban öyküsüne düğünde oynanan alegorik oyunun tasviri eklenmiştir. Oyun açıkça Cervantes'in burada daha önce değerlendirilen her zamanki tipik karakter özelliğini taşır.

"Don Quijote, perilerden birine bu danslı oyunu kimin yazıp düzenlediğini sordu. Kız da, o köyün, bu tür icatlara meyli olan bir kilise görevlisinin yazdığını söyledi.

"Bahse girerim," dedi Don Quijote, "bu bakalorya sahibi, veya kilise görevlisi, Camacho'dan çok Basilio'nun dostudur ve duadan çok yergilere düşkündür. Dansa Basilio'nun becerileriyle Camacho'nun servetini ne güzel sokmuş!" (Bölüm XX).

Don Kişot'un adımlarını bırakalım ve eklenen bölüme geçelim. XXIV. bölümde yıpranmasın diye şalvarını bohçasında taşıyan paj hakkında bir anekdot buluruz, XXV. ve XXVII. bölümlerde ise eşek gibi anırarak birbirini kızdırdığı için kavga eden iki köylüyü görürüz. Bu öykünün romanla ilgisi, ana kahramanlarının Don Kişot'u dövmeleridir. Devamında roman

51 Uydurma.

dükün evinde gerçekleştirilen bir peri-balosuna dönüşür. Eşek anırması anekdotuyla aynı tarzda, eskrim bilmek zorunlu mu sorusunu soran ve yarışmaya hazırlanan iki şişkonun nasıl denk hale getirileceğini tartışan genç insanları işin içine katarak, romana bölüm eklenir.

Sancho Panza'nın valiliği hakkındaki pasaj, ana bölüme eklenmiş karmaşık bir parçadır. Kaynağı yeterince anlaşılır. Çerçeve romanlarda genellikle malzeme seçimi herhangi bir sistemleşmiş, bazen de çok yüzeysel bir izleğe göre olur. Örneğin 1001 Gece Masallarında bazen öyküler türlü akıbetlerin sonucunda oluşmuş ortak sakatlık izleğine göre seçilir. Üç kör şehzade öyküsü[52] (üç kör, farklı nedenlerden birer gözlerini yitirmişlerdir) bu türdendir, bazen de akibet ortaktır, örneğin, 1001 Gece Masallarının ilk öyküsünde üç şeyh hasmın kanını öykü karşılığında bağışlatırlar. Bu tip öyle uzun dayanmamakla birlikte ısrarla ortaya çıktı; onu XVIII. yüzyıla ait Gürcü Kitabı "Bilgelik ve Yalanlar"da görürüz. Boccaccio'nun Decameron'unda öyküler kısmen böyle yerleştirilmiştir. Aynı yöntem tekniğinden Voltaire'in "Candide"inde otelde altı altı emekli hükümdarın rastlantı sonucu bir araya geldiğini gördüğümüz bölümde (yirmi altıncı bölüm) yararlanılmıştır.

"Tüm uşaklar ortadan çekilince, altı yabancı, Candide ve Martin derin bir sessizliğe gömüldü. Sonunda sessizliği Candide bozdu:

-Baylar, dedi, işte garip bir şaka. Niçin hepiniz de kralsınız? İtiraf edeyim ki, ne ben, ne Martin, biz kral değiliz.

Bunun üzerine Cacambo'nun efendisi ciddi bir hava içinde söz aldı ve İtalyanca konuştu:

-Ben asla şaka etmiyorum; benim adım III. Ahmet. Uzun yıllardır büyük bir sultan oldum. Ben kardeşimi tahttan indirdim, yeğenim de beni tahtımdan indirdi; vezirlerimin boynu

52 Alim Şerif Onaran'ın çevirisinde bu öykü "Üç Kalender" adındadır.

kesildi; ömrümün geri kalan yıllarını eski sarayda geçirdim. Yeğenim büyük Sultan Mahmut, sağlığımı düşünerek arada bir gezilere çıkmama izin verdi. Venedik'e karnaval için geldim.

Ahmet'in yanında oturan genç bir adam, ondan sonra söz aldı ve şunları söyledi:

Benim adım İvan; ben tüm Rusya'nın imparatoruydum, Henüs beşikteyken elimden tahtım alındı; annem ve babam kapalı bir yerde tutuldu; ben de içerde büyütüldüm. Ara sıra yolculuklara çıkmama izin vereleyor ve gardiyanarım bana eşlik ediyor. Ben de karnaval için Venedik'e geldim.

Üçüncü yabancı söz aldı ve kendini tanıttı:

-ben İngiltere kralı Charles-Eduard; babam krallık haklarını bana bıraktı. Bu hakları savunmak için savaştım. Benim askerlerimin sekiz yüzünün yüreklerini parçaladılar, yüzlerini yaraladılar. Beni hapse attılar. Benim gibi tahttan devrilen babamı ve dedemi Roma'da ziyarete gidiyorum. Venedik'e karnavalı geçirmek için geldim.

Onun peşinden dördüncü yabancı söz aldı ve kendini tanıttı:

-Ben Polakların kralıyım; savaş beni devlet miraslarımdan yoksun bıraktı; babam da benzer tersliklerle karşılaştı. Ben de tıpkı Sultan Ahmet, İmparator İvan ve Tanrı'nın uzun bir ömür verdiği Charles-Eduard gibi yazgıya boyun eğdim. Venedik'e karnavalı kutlamaya geldim.

Beşinci yabancı söz aldı, şunları anlattı:

-Ben de Polakların kralıyım; krallığımı iki kez yitirdim, ama yazgı bana başka bir devlet verdi; bu devlet içinde yaptığım iyiliğe, tüm Sarmat kralları, Vistül Irmağı kıyısında yaptıkları iyiliklerle ulaşamazlar. Sonunda ben de yazgıya boyun eğdim ve karnavalı geçirmek için Venedik'e geldim.

Geriye altıncı kral kalmıştı; sonra o söz aldı:

-Baylar, dedi, ben sizin kadar büyük bir kral değilim, ama

ne de olsa diğerleri gibi bir kralım. Ben Teodor'um; beni Korsika kralı seçtiler. Bana efendi hazretleri diyorlardı; şimdi ise ancak efendimiz diyorlar. Bir zamanlar para bastırmıştım, ama şimdi meteliğim yok; iki devlet sekreterim vardı, şimdi ancak bir tek hizmetçim var. Taht üzerinde saltanat sürdüm; sonra Londra'da uzun yıllar bir hapiste samanlar üzerinde yattım. Her ne kadar ben de siz kral hazretleri gibi karnavalı kutlamak için Venedik'e gelmiş olsam da, burada da bana kötü davranacaklarından korkuyorum.

Diğer beş kral bu sözleri soylu bir duygu içinde dinlediler. Her biri yirmişer altın lira verdiler, giyecek almasına yardım ettiler. Candide ise iki bin altın liralık bir elmas sundu.

-Kim bu basit insan acaba, diyordu beş kral, bizim verdiğimizin yüz katını veriyor ve kendisine kim veriyor?

Masadan kalktıkları sırada yine aynı otele, savaş yüzünden tahtlarını yitirmiş dört prens daha geldi; bunlar da Venedik karnavalı için yola çıkmışlardı. Ama Candide bu yeni gelenlere dikkat etmedi. Onun aklı, sevgili Cunégonde'u gidip İstanbul'da aramakla meşguldü.

Bölüm XXVII

CANDIDE'İN İSTANBUL YOLCULUĞU

Efendisine sadık Cacambo, Sultan Ahmet'i İstanbul'a geri götürecek olan geminin sahibinden, Candide ile Martin'i gemisine alması için izin koparmıştı. Her ikisi de, yoksuul sultanın önünde saygıyla eğildikten sonra, gemiye bindi. Yolda giderken Candide Martin'e döndü:

-İşte tahtlarından olmuş ve bizim birlikte yemek yediğimiz altı kral, dedi. Bu altı kraldan birisine ben sadaka verdim! Belki de daha şanssız olan başka prensler de vardır. Ben yalnızca altı koyun yitirdim ve Cunégonde'un kollarına uçuyorum. Benim sevgili Martin, bakın, her şey iyi gidiyor; pangloss bir kez daha haklı.

-Dilerim öyle olsun, dedi Martin.

-Ama Venedik'te zor inanılır bir serüvenle karşılaştık, dedi Candide. Bir meyhanede toplanıp birlikte yemek yiyen tahtını yitirmiş altı kral ne duyulmuş, ne de işitilmiştir."[53]

Burada gördüğümüz, yöntem tekniğinin güdüsünden çok onu kavrama çabası hatta saptamaktır. Farklı bir "yöntem tekniksel düzenin" benzer güdülendirme denemesi olarak- "uygun durumların kesişmesi" özelliği ile macera romanının düzenine örnek olarak Conan Doyle'dan bir paragrafı göstermek ilginç olacaktır:

"Bu su katılmamış tesadüf nedeniyle, Holmes, kader senin yüzüne güldü!"

"Sevgili Watson, bana göre bu tamamen farklı bir ışıltı. Düşüncelerini yalnızca ve yalnızca tek bir şeye sabitleyip bir şeyin inatla peşini bırakmayan ve bunu bir biçimde yapmaya odaklanmakla yanıp tutuşan herkes, yüklendiği her şeyde, ister istemez amacına ulaşmayı kolaylaştırır. Buna hipnoz de tutkunun boyun eğmeyen gücü de ne dersen de ama bu böyledir! Tam olarak mıknatısın kendisine her yerden demiri ve çelik tozlarını çekmesi gibi, bu tutku gücü de tüm küçük noktaları ve olayları birbirine ekleyip, suçu aydınlatmaya götüren bir zincire dönüştürecektir." (Dansözün Bıçağı)[54]

Herhangi bir yüzeysel izleğe göre malzeme seçme ilkesi romanda geniş bir kullanıma sahip. Bazen, özellikle organik romanda, ek bölümler belirli etkileşimlere neden oluyor, örneğin, aralarında paralellik gösteriyorlar. Panza'nın valiliği, yargıcın bilgeliği hakkındaki folklorik bölümlerin özetidir. Burada Süleyman'ın mahkemelerinin sesi yansır ve Talmud yankılanır (borca karşılık değnek öyküsü). Sancho'nun kendisi bize kendi bilgeliğinin yazılı karakterini gösterir.

53 Alıntı Hüsen Portakal'ın çevirisinden yapılmıştır: Voltaire, Candide ya da Iyimserlik

54 "Dansözün Bıçağı" adlı bu öykü A. Conan Doyle'a ait değildir. Taklit olan ve A. Conan Doyle'a mâl edilen öykünün gerçek yazarı bilinmemektedir.

"Sonra orada, herkesin gözü önünde değneğin kırılmasını buyurdu. Dediği yapıldı ve içinden on altın çıktı; herkes şaşırdı kaldı; valilerinin ikinci bir Süleyman olduğuna kanaat getirdiler.

On altının o değneğin içinde olduğunu nereden anladığını sordular kendisine; o da, ihtiyarın yemin ettiği sırada değneğini öteki ihtiyara verdiğini, gerçekten verdiğine dair yemin ettiğini, yemini bitince de tekrar aldığını görünce, altınların o değneğin içinde olduğunu düşündüğünü söyledi. Buradan da anlaşılabileceği gibi, valiler aptal da olsalar, bazen Tanrı onlara kararlarında yol gösterir. Ayrıca Sancho köyün rahibinden buna benzer bir hikâye duymuştu; hâfızası da o kadar kuvvetliydi ki, hatırlamak istediği her şeyi unutmasa, koca cezirede onunki gibi bir hâfıza daha bulunamazdı."

Diğer bölümler, örneğin bir kadının domuz yetiştiricisine tecavüz iftirası attığı bölüm, içerik inşasının kanunlarının gereği olarak birçok paralelliğe sahiptir.

Valilik kısmının bazı bölümleri, romana eklenmiş suçla ilgili atasözleri ve masalları içerir.

Eklenen bölümlerin ve folklorik tipin çeşitli "görevleri"nin bu türünün yanında, Cervantes Sancho'nun valilik tasvirine daha önce Don Kişot'un söyleminde yaptığı gibi kendisine ait farklı idari konulardaki düşünceleri sokar. Bazen bunlar, Sancho'nun şahsından iletilir ve Don Kişot'un silahtarından duşmaya alıştığımız tipteki söylemden keskin bir biçimde ayrışır. Bu durumda Cervantes'in kendisi yöntem tekniğini gözler önüne sererek bu tutarsızlığı işaret eder.

"Şimdi iyice anladım ki, yargıçlarla valilerin, iş görüşmesine gelenlerin münesebetsizliklerine sinirlenmemek için, gerçekten tunçtan olmaları gerekiyormuş; her saat, her an, ne olursa olsun sırf onları dinleyip sırf onların işleriyle ilgilenmek gerekiyor. Zavallı yargıç, mümkün olmadığı için ya da o saat onları dinlemeye ayrılmadığı için kendilerini dinlemez, ilgilen-

mezse de, hemen lânet okurlar, çekiştirirler, kemiklerini kemirir, hattâ sülâlesini didiklerler. Sersemler, şuursuzlar, acele etmesenize; iş görüşmek için uygun zamanı, uygun şartları bekleyin; yemek saatinde, uyku saatinde gelmeyin, yargıçlar da etten kemiktendir; vücutlarına, tabiat kanunu gereği istedikleri şeyleri vermek zorundadırlar. Ben hariç; ben vücudumu beslemiyorum; şu gördüğünüz Seňor Doktor Pedro Recio Tirteafuera sayesinde. Beni açlıktan öldürmeye niyetli; üstelik de bu ölümün sağlık olduğunu söylüyor. Tanrı kendisine de, bütün benzerlerine de böyle sağlık versin. Tabii kötü hekimlerden sözediyorum; iyi hekimler her türlü alkışa, övgüye lâyıktır."

Sancho Panza'yı tanıyanların hepsi, böyle güzel konuşmasına şaşırıyor, bunu neye yoracaklarını bilemiyor, ciddî görev ve mevkilerin bazı zihinleri hızlandırdığına, bazılarını da yavaşlattığına hükmediyorlardı."

Sancho'nun valiliği tasvirinde, erkek kılığında baba evinden kaçan kaçan kız hakkındaki, zayıf bir biçimde düzenlenmiş bir kısa öykü çerçevelenir.

Tüm bu bölümler aynı kaleydoskopta sıkı sıkıya ve rengârenk bir biçimde birbirine bağlanmıştır. Ama burada Sancho'nun valilikten feragat ederken dile getirdiği söyleminde gördüğümüz, salt bir yığın olmanın ötesindedir. Görülen, eski malzemenin yeni bir kavranışıdır. Bu artık yeni romana bir adımdır. Yazara, yalnızca çeşitli şakaların ve olayların nesnesi olarak değil ama onları yaşayan biri olarak da kahramanı gösterme imkânı görünmüştür.

İnsanlık, Cervantes'in Dük ve Düşes çiftinin Don Kişot'a karşı olan alaycılığını kınadığını ifade ettiğinde olduğu gibi, kurgu için yeni malzeme niteliğine sokulmuştur.

Burada etki, iki maskenin yer değiştirmesinden ve eski malzemenin yeniden deneyimlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Barataria cezirесinden dönüş yolunda Sancho Panza (böl. LIV) servetini gömdüğü vatanına hacı kılığında dönmeye çalışan dostu ve komşusu Morisco Ricote'ye rastlar. Çok da uzun olmayan bir görüşmeden sonra arkadaşlar ayrılır. Bu bölüm bağımsız bir anlama sahip değildir, LXIII. bölümde verilen güzel Morisca öyküsünü daha iyi bağlamak için eklenmiştir. Bu bölümde Mağrip kadırgaları genç bir Morisca'yı tutsak alır, daha sonra bu kadının bir Hıristiyan kadın olduğunu öğreniriz ve hemen ardından da tesadüfen onun Ricote'nin kızı olduğunu öğreniriz.

Ricote'yi Sancho aracılığıyla zaten bilmekteyiz, bu yolla yeniden ek öykü ana öyküye dahil edilir. Don Kişot'un haydut Roque'nin çetesiyle karşılaşmasının tasviri, ayrı bir öyküyü ya da daha çok öykü içinde öyküyü temsil eder. Yiğit haydutun pitoresk tasvirine Claudia Geronima'nın, doğru olmayan bir şüphe üzerine aptalca bir kıskançlıkla kendi nişanlısını öldüren kadının öyküsü eklenmiştir. Bu öykülerin romana bağlanmış olmalarının tek nedeni Don Kişot'un onların anlatımında mevcut olmasıdır. Bu, zincirlemenin neredeyse mükemmel bir tipidir. Ana kahramanla yolların kesişmesini yolculuk güdüsüyle sağlayarak bölümleri eklemek her zaman kullanışlı olmuştur.

Kahraman burada bölümleri, tıpkı resim galerisindeki resimlerin yorumcusu gibi bütünler.

Don Cleophaus tarafından Asmodeus ile birlikteyken (Le Sage'ın "Topal Şeytan"ı) damı açılarak evlerin seyredilmesi de bu tipe aittir. Asmodeus'un resimlere bakarken yaptığı yorumlar; kahramanın, yolculuğunda zincirlenen bölümlere verdiği tepkiyle ya da prenslerin, "1001 Gece Masalları"nda masalların yanısıra anlatılan öykülere duyduğu hayretle tam da aynı rolü oynar.

Bazen çerçeve tipe ait öykülerde anekdotlar yerine bilimsel karakterde bilgi demetine rastlarız. Gürcü "Bilgelik ve

Yalanlar Kitabı"nda yer verilen aritmetik problemler bu türdendir, tıpkı Jules Verne'in romanlarındaki bilimsel meseleler hakkındaki bilgiler ve sayılan coğrafi keşifler gibi. Tamamen kendi zamanında bilimsel gözüyle bakılan bilginin açıklamasına dayanan "Golubinaya Kniga"[55] şiiri, semavi kitap hakkındaki bir öyküye çerçevelenmiştir. Aynı ilke ile Eshilos trajediye optik bir telgrafın tasvirini sokmuştur. Cervantes'in romanında bu türden malzemenin serpiştirilmesine birçok kez dikkat çektim. Bu bakımdan LVIII. bölümde şövalyenin hürriyet hakkındaki konuşmasından hemen sonra azizlerin resimlerini taşıyan insanlarla karşılaşması çok tipiktir.

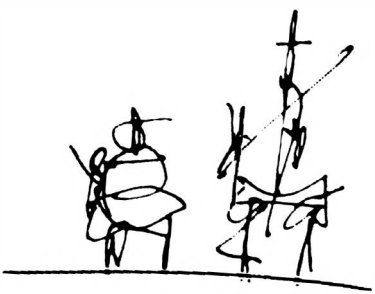
Aynı yöntemle romana yapısının en ince ayrıntılarıyla konuşan başın tasviri eklenmiştir. Bu, "Büyülü baş serüvenine ve anlatılmadan geçilemeyecek başka saçmalıklara dair" başlıklı LXII. bölümdür.

Başka bir yerde, batıl inançlar hakkındaki konuşmasını antik tarihle benzerliklerin ve İspanyolların savaş narasının açıklanmasının vs. takip ettiği sırada Don Kişot ansızın ipek bir ağa dolandığını farketmiştir. Görünüşe göre birkaç genç insan yakınlarda bir yeri Arkadia haline getirmeye karar vermiştir. Çobanların bu oyunu, romandaki tüm çoban parçalarının tam da kaynağıdır. Cervantes'in kendisi tam da bu alışılagelmiş ruh halinde çoban romanları yazmıştır. Romandaki çoban parçaları kalabalıktır ve zaman zaman romanın tamamının yeni bir yola girdiğini, pastorale dönüştüğünü düşünmek mümkündür. Don Kişot, Beyaz Ay şövalyesine yenildikten sonra çoban olmak için eve gider.

Ama şövalyenin ölümünün yaklaşması ondan delilik maskesini çıkartır-yeni bir maske giydirir: İyi Yürekli Alonso Quijano.

---

55 Doğu Slavlarına ait şiir derlemesi. 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başlarına ait bu kitap dünyanın kökeni, kozmolojik meseleler, coğrafya gibi konularda bilgiler veren; dini içerikli bir eserdir.

"Don Kişot Nasıl Yapıldı", Rus Biçimcilerinden Viktor Şklovski'nin en önemli metinlerinden biridir. Burada yazar kendi düzyazı kuramını örneklendirir. Şklovski'nin düzyazı kuramının iki anahtar kavramı çerçeveleme (obramleniye) ve zincirlemedir (nanizıvaniye).

9 786059 878715

9,00 TL

HER ALTIKIRKBEŞ OKURU BİLİR Kİ BU FİYATA KDV DAHİLDİR